

Hur mår HBTIQ-unga i Finland?

Katarina Alanko

Hur mår HBTIQ- ungdomar i Finland?

Katarina Alanko

Ungdomsforskningsnätverket/
Ungdomsforskningsällskapet
Nätpublikation 68
Seta, Seta-publikationer 21

Pärmbild: Amanda Vähämäki
Ombrytning: Tanja Konttinen
Förlagsredaktör: Carola Herberts
Faktaruta: Anders Huldén
Översättning av abstrakt: Audipek Käännös- ja konsultointitoimisto Audipek
Translation Agency

© Ungdomsforskningssällskapet och författar

2013. Ungdomsforskningsnätverket/Ungdomsforskningssällskapet,
publikationer 143, nätpublikationer 68 & Seta, Seta-publikationer 21.
ISBN 978-952-5994-43-8 (PDF)
ISBN 978-952-5994-44-5 (inb.)

ISSN-L 1799-9219
ISSN 1799-9219

ISSN-L 1799-9227
ISSN 1799-9227

Ungdomsforskningsnätverket
Asemapäällikönkatu 1
00520 Helsingfors
www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog

Innehåll

FAKTARUTA	5
FÖRORD	7
Låt mångfalden synas – utan att paketera den i lådor!	7
Unga ska inte bara ses som objekt för åtgärder	7
Ungas vardag följer inte välfärdstjänsternas administrativa indelning	8
NY KUNSKAP OM HBTIQ-UNGAS HÄLSA	10
VÄLMÅENDE	11
Vad är välmående? Riskfaktorer som hindrar välmående	11
METOD	12
Urval	12
Tillvägagångssätt	14
<i>Frågeformuläret</i>	14
<i>Distribution</i>	15
<i>Analyser</i>	16
RESULTAT: EN MÅNGFALD AV KÖN OCH SEXUELLA LÄGGNINGAR	16
Transunga är tidigt medvetna om förväntningar gällande kön	16
Sexuell läggning utmärks av mångfald	18
DE NÄRA RELATIONERNAS BETYDELSE	20
Stärkande relationer och skrämmande reaktioner	20
Familjen	21
Kärleksrelationer är en källa till glädje	23
Vänner är det närmaste stödet	23
OLIKA OMGIVNINGAR SOM UNGDOMAR RÖR SIG I	25
Skolan	25
Studier, förväntningar och frihet	28
Arbetsplatsen	29
Fritiden	30
Armé och värnplikt	30
Internet	31
Religiösa samfund	32
Idrott	32
OLIKA MÅTT PÅ VÄLMÅENDE PÅ INDIVIDNIVÅ	33
HBTIQ-ungas bedömning av hälsa, kost, motion och sömn	33
Rusmedel och rökning	34
Psykisk ohälsa är vanligare bland HBTIQ-ungdomar	35

HBTIQ-unga har mer självskadebeteenden	37
Om sex och sexualhälsa	39
ERFARENHETER AV TRAKASSERIER, DISKRIMINERING OCH VÅLD	39
OM ATTITYDER I SAMHÄLLET	42
Några kommentarer om geografiska skillnader	43
MÅNGFALD I ANDRA TERMER	44
Interkönade	44
Transvestiter	44
Asexuella	44
Pan, queer, annat	45
Polyamorösa	45
Funktionsnedsatta/med långvarig sjukdom	45
Med olika etnisk bakgrund	45
REFERENSER	46
SAMMANFATTNING	50
TIIVISTELMÄ	53
ABSTRACT	56

Faktaruta

HBTIQ

Förkortningen syftar på homosexuella, bisexuella, transpersoner, interkönade och queera personer. Vid sidan av dessa begrepp finns också andra sätt att tala om eller definiera sexuella läggningar och könsidentiteter eller könsuttryck, som bryter mot samhällsnormer.

Homosexuella (syftar på sexuell läggning)

Personer som känner emotionell och/eller erotisk attraktion i första hand till personer av samma kön. Homosexuella kvinnor definierar sig ibland som lesbiska.

Bisexuella (syftar på sexuell läggning)

Personer som känner emotionell och/eller erotisk attraktion till både kvinnor och män, eller upplever att kön inte spelar någon roll i detta avseende.

Förkortningen omfattar inte **heterosexuella**, som känner emotionell och/eller erotisk attraktion i första hand till personer av "motsatt" kön.

Transperson (syftar på könsidentitet och könsuttryck)

Transperson är ett paraplybegrepp för personer vars könsidentitet och/eller könsuttryck helt eller delvis skiljer sig från förväntningarna på det kön de definierades tillhöra vid födseln. Sätten att tala om mångfalden av kön är mer varierande än begreppen som presenteras här.

Transvestiter är personer vars könsidentitet överensstämmer med det kön de definierades tillhöra vid födseln, men som också har ett behov av att uttrycka sig på ett sätt som uppfattas typiskt för "det motsatta" könet, till exempel genom kläder och övriga attribut.

Transkönade eller transsexuella är personer som inte identifierar sig med det kön de definierades tillhöra vid födseln. Med **transkönad man** avses en man som vid födseln utifrån sin kropp definierades som flicka, men som inte identifierar sig med det kvinnliga könet utan vill leva som man. Med **transkönad kvinna** avses en kvinna som vid födseln definierades som pojke.

Transgender (ibland **intergender**, **bigender**, **nongender**, **genderqueer**) syftar i det finländska språkbruket på personer som inte endast eller inte alls identifierar sig med det kön de definierades tillhöra vid födseln, men inte heller med "det motsatta könet". En transgender kan beskriva sin könsidentitet som någonstans mellan manligt och kvinnligt, både manligt och kvinnligt, som könlös eller som en identitet som inte går att placera på en axel i ett binärt könsystem.

Könskorrigering handlar om att permanent på olika sätt ändra sitt könsuttryck (sitt sätt att vara, sin kropp, sina uppgifter i befolkningsregistret etc.) för att lättare kunna leva sitt liv och bli bekräftad i sin verkliga könsidentitet.

Begreppet **cisperson** kan ses som motsatsen till transperson och syftar således på personer vars könsidentitet och/eller könsuttryck mestadels motsvarar förväntningarna på det kön de definierades tillhöra vid födseln. En person som utifrån sin kropp vid födseln definierades som kvinna, och som senare utvecklar en kvinnlig könsidentitet kan således beskrivas som **ciskvinna**.

Orden **kvinna** och **man** kan vara könsidentiteter för såväl cispersoner som transpersoner.

Interkönade

Interkönade syftar på personer med någon form av intersexualism, som är ett samlingsbegrepp för tillstånd där en persons fysiska, könsbestämmande egenskaper är entydigt varken kvinnliga eller manliga. Interkönade personers kön kan alltså inte definieras enkelt enligt genitalia, könskromosomer eller gener.

En könsidentitet utvecklas under uppväxten såsom hos andra barn, medan för en del kan det finnas konflikter eller motstridiga känslor kring den.

Queer (kan syfta på kön och/eller sexuell läggning)

Queer handlar om att ifrågsätta normer kring kön och sexualitet. Personer med en queer identitet vill vanligen inte beskriva sin könsidentitet eller sin sexuella läggning utifrån traditionella kategorier, som upplevs som snäva.

Övriga begrepp

Pansexuella personer upplever att kön inte är begränsande när det gäller förmågan att känna emotionell och/eller erotisk attraktion till andra människor. Pansexuella kan attraheras av kvinnor, män och personer av andra kön – oavsett eller på grund av särskilda könade egenskaper hos varje individ. Begreppet bisexuell används ibland också i det här avseendet.

Asexuella personer upplever att de inte har en sexualitet eller ett behov av att dela sin sexualitet med andra människor. En del asexuella upplever att de på ett emotionellt plan har en läggning som kan beskrivas som homo, hetero, bi, pan eller något annat, men att de inte har ett behov av att förverkliga den på ett sexuellt eller erotiskt plan. En del asexuella beskriver asexualitet som en icke-existerande sexuell läggning.

Könsnormativitet

Könsnormativitet handlar om föreställningar om könsidentitet och könsuttryck, och bygger på det vedertagna tvåkönssystemet där alla personer förväntas kunna definieras som antingen kvinnor eller män samt uppleva och uttrycka sitt kön på ett sätt som är typiskt för just det könet. Det här kallas ibland **cisnormativitet** eftersom alla personer förväntas vara cispersoner, vilket värderas högre. Avvikelser från normen bestraffas genom till exempel ifrågasättande eller osynliggörande.

Heteronormativitet

Heteronormativitet handlar om föreställningar om sexuell läggning, där utgångspunkten är den heterosexuella attraktionen mellan män och kvinnor. Avvikelser från heteronormen (andra sexuella läggningar eller handlingar som utmanar normen) bestraffas genom till exempel ifrågasättande eller osynliggörande. Heteronormativitet förstås också som kombinationen av normativa föreställningar om kön och sexualitet: heteronormen är då tanken om att manliga män attraheras av kvinnliga kvinnor och vice versa och att avvikelser från den normen tillmäts ett lägre värde.

Sexuella minoriteter

Begreppet sexuella minoriteter används ofta i Finland för att tala om personer som är homosexuella, bisexuella eller övriga personer som inte har en heterosexuell läggning.

Könsminoriteter

Begreppet könsminoriteter används ofta i Finland för att tala om transpersoner och interkönade, eller övriga personer som inte är cispersoner.

Minoritetsstress

Begreppet minoritetsstress används ibland för att beskriva de psykiska eller fysiska reaktioner som personer i minoritetsställning upplever som en följd av att ständigt leva utanför normen. Minoritetsstress kan vara en följd av upplevelsen av ett socialt utanförskap som tar sig uttryck i upplevelser av att bli ständigt ifrågasatt eller osynliggjord, olika former av diskriminering eller rädsla för diskriminering.

Homofobi och transfobi

Homofobi kan beskrivas som en stark känsla av osäkerhet, olust eller hat eller en irrationell koppling av negativa egenskaper gentemot personer eller företeelser som utmanar heteronormen. Begreppet transfobi används för motsvarande reaktion gentemot personer eller företeelser som utmanar cisnormativa föreställningar.

Förord

LÅT MÅNGFALDEN SYNAS – UTAN ATT PAKETERA DEN I LÅDOR!

Den här undersökningen avslutar en etapp i osynlighetens historia i Finland. I det här materialet har homosexuella, bisexuella, transunga, interkönade och queera ungdomar samt övriga unga delat med sig av erfarenheter och uppfattningar om villkoren i sin vardag. Undersökningen handlar om de unga som individer men samtidigt om deras sociala sammanhang och om hela det finländska samhället: om hur existerande normer kring kön och sexuell läggning skapar ramarna och inverkar på förutsättningarna för deras välmående. Den handlar om erfarenheter om öppenheten om vem man är i sin vardagsmiljö – att synas eller inte synas – och om de positiva och negativa konsekvenser det kan innebära.

Materialet som insamlats är unikt i finländsk ungdomsforskning. Våra system för informationsinsamlings tenderar att bunta ihop unga till en enhetlig generationsgrupp på ett sätt som varken synliggör mångfalden eller ger utrymme för svar utanför de förväntade ramarna. Detta gäller i synnerhet mångfalden av kön och sexuell läggning.

När syftet är att synliggöra minoritetserfarenheter gäller det att akta sig för att tro att dessa går att sammanföra i lätt förståeliga och identifierbara kategorier. Samtidigt som minoritetsbegreppet är ett redskap att tala om det annorlunda som följer av att inte motsvara normativa föreställningar i samhället leder dess användning lätt till att förstärka uppfattningen av personer i minoritetsställning som enhetliga och utanförstående grupper. Man måste tala om minoritetsfrågor utan att glömma den mångfald som ryms också inom dessa tänkta grupper.

Tidigare undersökningar visar att HBTIQ-ungdomar i sin vardag möter olika former av diskriminering som vuxna bara delvis känner till och förstår. Även den här studien ger exempel på glapp mellan generationerna och hur dessa sinsemellan talar förbi varandra: hur unga ofta förblir ensamma med diskrimineringserfarenheter utan att berätta om dem för vuxna – eller kanske ens för sina vänner.

UNGA SKA INTE BARA SES SOM OBJEKT FÖR ÅTGÄRDER

Undersökningen är ett inlägg i diskussionen om ungas välmående men också i debatten om delaktighet kontra utanförskap. Paradoxalt nog befinner sig de unga samtidigt både i centrum och i marginalen för den finländska välfärdsdebatten. Å ena sidan har man dragit riktlinjer inför framtiden genom att fokusera just på barn och unga – men å

andra sidan har ungdomarnas vardagserfarenheter och unga som aktörer ofta hamnat utanför den offentliga debatten. Detta gäller särskilt dem som inte ryms inom den normativa föreställningen om ungdomar som grupp eller som inte låter sig inrangeras enligt allmänt vedertagna kategorier. Vår undersökning synliggör mångsidigheten och oförutsägbarheten i ungdomars vardagsupplevelser. I många avseenden rapporterar HBTIQ-ungdomar oftare än andra unga problem när det gäller välmåendet. Skillnaderna är ibland häpnadsväckande stora, även om det i sig inte är överraskande. Samtidigt påminns vi också om att HBTIQ-ungdomars utmaningar inte alltid handlar om snäva samhällsnormer utan också om samma vardagliga problem som alla andra unga tampas med.

Minoriteter omtalas ofta som utanförstående grupper som det gäller att förstå sig på, relatera till och inkludera genom särskilda satsningar. Undersökningen påminner om att man inte bör närma sig HBTIQ-ungdomar endast som objekt för välfärdstjänsternas åtgärder utan också som självständiga aktörer med rättigheter till ett gott vardagsliv – på egna villkor som HBTIQ-personer men också utifrån övriga egenskaper och oavsett om de befinner sig inom det institutionella systemet eller inte. Ett brett rättighetsperspektiv är fortfarande häpnadsväckande främmande för huvudfåran i den finländska debatten.

UNGAS VARDAG FÖLJER INTE VÄLFÄRDSTJÄNSTERNAS ADMINISTRATIVA INDELNING

I välfärdstjänsternas förvaltning indelas ungdomarnas vardag ofta upp i sektorer: social- och hälsovårdsfrågor sköts på ett håll, likabehandling kanske på ett annat håll och teman som rör utbildning, arbete och fritid på ett tredje. Detta sektortänkande är en del av finländskt välfärdstänk och välfärdspolitik men motsvarar inte alltid ungdomarnas mångbottnade erfarenheter av välfärd, ensamhet, brist på mening eller inflytande. Ungas vardagsliv överskrider de administrativa sektorernas gränser, vilket måste beaktas bättre i barn- och ungdomspolitiska utvecklingsstrategier. Jämställdhets- och likabehandlingsplaneringen måste konkretiseras i samarbetet mellan välfärdssektorerna så att man granskar vilka förhandsantaganden som görs om unga som använder servicen. Vilka krav ställer likabehandlingsprincipen på mångfaldskompetensen bland yrkesverksamma inom de här sektorerna?

Tillgängligheten och möjligheterna till deltagande för HBTIQ-ungdomar måste tryggas genom konsekvent och konkret likabehandlingsarbete på alla plan av ungdomsarbete, utbildning och uppfostran. Ett normkritiskt perspektiv som ger mer utrymme för en mångfald av identiteter, utan press på att definiera sig själv som tillhörande en minoritet eller en majoritet, gynnar alla. Det behövs även särskilda satsningar för att fler HBTIQ-unga skall få sin röst hörd och sina behov mötta på samma villkor som

andra. Öppenheten innebär en risktagning, och ansvaret för konsekvenserna kan inte åläggas enbart barn och unga.

Mänskliga rättigheter gäller för var och en. Det gäller för var och en som jobbar med barn och ungdomar att känna igen, synliggöra och bryta ner normer som systematiskt hindrar förverkligandet av rättigheterna för en del samt att utveckla och öppna mer inkluderande möjligheter för alla unga att delta i samhället och leva sina liv utan diskriminering.

Ett stort tack går till forskaren Katarina Alanko för hennes unika insats i att planera och genomföra undersökningen och skriva denna forskningsrapport. Setas koordinator för ungdomsarbetet Anders Huldén och forskaren Jukka Lehtonen har kontinuerligt bidragit med klarsynta kommentarer av hög kvalitet. Anders Huldén har även varit oersättlig i planeringen och koordineringen av hela projektet och som initiativtagare för samarbetet mellan Seta och Ungdomsforskningssällskapet. Förlagsredaktör Carola Herberts samt ombrytare Tanja Konttinen och redaktionschef Vappu Helmisaari vid Ungdomsforskningssällskapet tackar vi för hjälpen och tålamodet. Vi är också tacksamma till alla som deltog i arbetet med att planera och vidareutveckla enkäten, inklusive unga i HeSetas ungdomsgrupp och Setas ungdomskommitté. Vi vill även rikta vårt tack till undervisnings- och kulturministeriet som har möjliggjort undersökningen genom finansiering från Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet (Lanuke).

Projektet Välmående regnbågsungdom fortsätter under 2014. Då kommer vi tillsammans med ungdomar att samla kvalitativ information om HBTIQ-ungdomars liv och sprida kunskapen som projektet till yrkesverksamma inom välfärdstjänsterna. Vi hoppas att informationen även gynnar myndigheter och beslutsfattare samt utvecklingen av ungdoms- och välfärdsforskningen när det gäller beaktandet av mångfalden av kön och sexuell läggning.

Aija Salo

Generalsekreterare, Seta

Leena Suurpää

Forskningschef, Ungdomsforskningssällskapet

Ny kunskap om HBTIQ-ungas hälsa

Ungdomsforskningssällskapet och Seta inledde 2012 ett samarbetsprojekt, finansierat av Undervisnings- och kulturministeriets öronmärkta pengar för Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogrammet. Syftet med projektet ”Hur mår HBTIQ-unga i Finland?” (HBTIQ står för homo, bi, trans, interkönade och queer, se faktaruta), var att empiriskt kartlägga hur ungdomar i Finland upplever att de mår, med fokus på unga homosexuella, bisexuella och transpersoner, interkönade och queer-personer. Man ville veta hur dessa ungdomar beskriver sin hälsa samt vilka faktorer som de anser att påverkar upplevelsen av välbefinnande. Mellan april och juni 2013 insamlades 1623 svar in av ungdomar födda mellan 1988 och 1998. De flesta deltagarna identifierade sig som HBTIQ, 171 unga identifierade sig som heterosexuella och 1247 som ciskönade. Enkäten var även öppen för äldre, men dessa 861 respondenters svar behandlas inte i denna rapport. Deltagarna fyllde i en omfattande nätenkät. Datainsamlingen är den första i sitt slag i Finland, och ger oss en unik möjlighet att mäta och förstå HBTIQ-ungdomars situation. I denna rapport redovisas resultaten av undersökningen. Den riktar sig till beslutsfattare och olika aktörer i de ungas liv, som t.ex. ungdomsledare, skolpersonal osv.

Av ett flertal internationella undersökningar framgår att ungdomar som tillhör sexuella eller könsminoriteter utsätts för diskriminering, trakasserier och våld. På grund av samhällets negativa attityder och bemötanden är det utmanande att växa upp som ung homo- eller bisexuell eller transperson. I undersökningarna har man funnit att trots att en stor del av dessa ungdomar mår bra, har många HBTIQ-unga sämre hälsa än heterosexuella och personer som inte utmanar det rådande könssystemet (dvs. att varje person antingen är man eller kvinna). I dessa studier har man kunnat identifiera många av utmaningarna med att växa upp som HBTIQ. Det finns inte lika mycket kunskap om vilka faktorer som stöder unga och hjälper dem tackla svåra situationer.

Ungdomstiden är en unik tid i en individs utveckling, speciellt utvecklingen av det egna jaget. Det är också en tid då man ställs inför viktiga val gällande den egna framtiden. Att ana eller förstå att man inte delar massans upplevelse av kön eller sexuell läggning kan vara utmananden. Förutom en personlig utvecklingsperiod påverkas ungdomar av samhällets attityder och bemötande. Trots att det finns utmaningar i HBTIQ-ungas vardag, verkar det ändå som om de flesta unga i denna grupp mår bra. Det tyder på att det också finns tillgängliga skyddsfaktorer, som sociala relationer, en stark självkänsla och andra omständigheter som gör att även svåra utmaningar kan bearbetas och klaras av. Alla unga utsätts inte heller för t.ex. diskriminering.

VÄLMÅENDE

Vad är välmående? Riskfaktorer som hindrar välmående

Välmående kan ses som en samverkan mellan fysiska, psykiska och sociala faktorer (World Health Organisation, 1997). Man kan mäta välmåendet genom att indela det i subjektiva och objektiva aspekter som kan kvantifieras på olika sätt (Veenhoven, 2004; se nedan om indikatorer). De objektiva måtten handlar om mätbara, ”hårda” värden, som t.ex. inkomster, medan de subjektiva måtten handlar om ”mjuka värden” som individen värdesätter och som ger en känsla av psykiskt välbefinnande. Välmående syftar då till individens tillfredsställelse med t.ex. sin hälsa, människorelationer och sin livssituation och känslor av lycka (Moisiso m.fl., 2008).

Med välmående kan man också avse hälsa. I den av svenska kartläggningen ”Om unga hbtq-personer – HÄLSA” (Ungdomsstyrelsen 2012, s. 3) sägs att ”hälsan i en grupp kan betraktas som god när gruppen har en god fysisk och psykisk hälsa, ekonomisk och social trygghet, skydd från utsatthet, brott, mobbning, diskriminering och andra former av kränkande behandling samt goda möjligheter att påverka sin livssituation och sin närmiljö”. Innebörden av begreppet hälsa enligt definitionen ovan ligger nära vad som förstås med begreppet välmående. I föreliggande rapport kommer ordet välmående att användas, eftersom det trots likheter, ändå kan förstås som ett mer omfattande begrepp än hälsa.

Välmående definieras i denna rapport enligt hur ungdomarna subjektivt bedömer sin hälsa, sina levnadsvanor, sitt psykiska välmående, sin självkänsla, sina sexualvanor och sina sociala relationer. Traumatiska upplevelser av våld och diskriminering har också kartlagts, eftersom man i tidigare studier funnit att sexuella minoriteter och könsminoriteter har rapporterat högre grad av utsatthet för dessa (t.ex. Statens folkhälsoinstitut, 2005, 2008). Sådana händelser påverkar ens välmående och därför är det viktigt att också få en överblick över hur vanligt förekommande det är med t.ex. hot om våld. Förutom att våld påverkar individens välmående, finns det strukturella samhälleliga problem relaterade till detta. Heteronormativitet handlar om föreställningen att det finns två kön, man och kvinna, och personer av det ena könet attraheras av personer av det andra könet. Med termen homofobi avses idag diskriminering, fördomar, trakasserier och våld riktade mot homosexuella, bisexuella, övriga sexuella minoriteter (samt transkönade) vars orsak är rädslor, obehag, ignorans och hat (Hemphill & Symons 2009). När det gäller motsvarande negativ behandling av transpersoner talar man om transfobi.

Samhällets normer och strukturer inverkar på ungas sätt att tänka kring sin egen sexuella läggning och könsidentitet. Å ena sidan har ändringar i lagstiftningen under 2000-talet förbättrat HBTIQ-personers situation och det har blivit lättare att tala om de här frågorna. Å andra sidan har debatten i media och i vardagen ofta varit hätsk – olika uttryck för mångfald ifrågasätts och väcker fortfarande fördömande attityder. Många av dem som arbetar med ungdomar inom till exempel utbildning, vård och socialservice saknar kunskap i de här frågorna och vet inte hur de i sin yrkesroll kan stöda HBTIQ-ungdomar eller bidra till att verka för ett tryggare klimat.

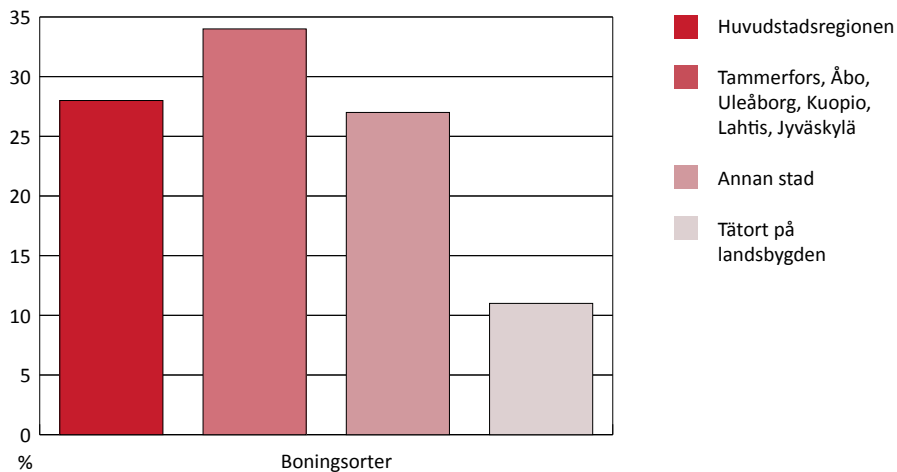

I Finland har ungdomars välmående kartlagt i flera omfattande undersökningar. Av dessa är t.ex. ”Hälsa i skolan” (kouluterveyskysely) och Ungdomsbarometern återkommande. Den första kartlägger varannat år välmåendet hos elever i grundskolans åk 8 och 9, gymnasiet åk 1 och 2 samt i yrkesskolor. Nyligen publicerades en omfattande finsk sammanställning av olika undersökningar där barns välmående kartlades genom 56 indikatorer på välmående, fördelade över sex dimensioner (Aira, Hämylä & Kannas, 2013). Dessa dimensioner var följande: materiell välfärd, hälsa, skola och inlärning, uppväxtomgivningens trygghet, delaktighet och fritid och samhällets stöd och skydd. Många av de teman som framträder i denna undersökning tangerar dessa sex dimensioner av välmående.

METOD

Urval

I föreliggande studie deltog 1623 finska ungdomar i åldern 15–25. Enkäten besvarades av sammanlagt 2515 personer, födda mellan 1941 och 2000. De resultat som inte presenteras här kommer att behandlas i framtida publikationer. Närmare resultat, t.ex. information om statistiska analyser, kan fås av den ansvarige forskaren. Ungdomarna som besvarade enkäten bodde i alla delar av Finland, även om majoriteten bodde i södra Finland (ca. 50 %). Ca 28 % bodde i västra Finland, 10 % i Östra Finland, 11 % i Uleåborgs län och ca 1 % i Lappland.

FIGUR 1. Boningsorter.

Trots att deltagarantalet var stort bör resultatens generaliserbarhet diskuteras. De ungdomar som besvarade enkäten hade på många sätt olika bakgrund. De flesta unga bodde i stora städer i Finland, samt mestadels i södra Finland. Eventuellt nådde information och annonser om enkäten bättre ut till dessa. En av målsättningarna var att också nå ut till respondenter på landsbygden, av olika etnisk bakgrund, ur olika språkgrupper, med olika minoritetsstatus, med handikapp, med olika religion osv. Detta lyckades delvis, men när det gäller enskilda frågor handlar det om enstaka respondenter. Varför inte fler med varierande bakgrund svarat kan bero på att enkäten fanns tillgänglig enbart på finska och svenska, att man behövde ostörd tillgång till internet för att kunna besvara den, samt att informationen inte nådde ut till alla i nämnda grupper. Det är sannolikt att ett urval redan skett bland dem som valt att svara på enkäten. Dels verkar många respondenter vara bekanta med Setas verksamhet, vilket tyder på att de möjligen är aktiva i HBTIQ-vänlig verksamhet, mer öppna och eventuellt också har fått mer stöd gällande sin könsidentitet eller sexuella läggning än unga som inte haft tillgång till motsvarande verksamhet och därigenom stöd av andra HBTIQ-unga. Dessutom kan enkätens längd ha gjort att unga som mår väldigt dåligt inte orkat svara på den, eller lämnat den på hälft. Enkätens omfattning gör också att det högst osannolikt finns oseriösa svar.

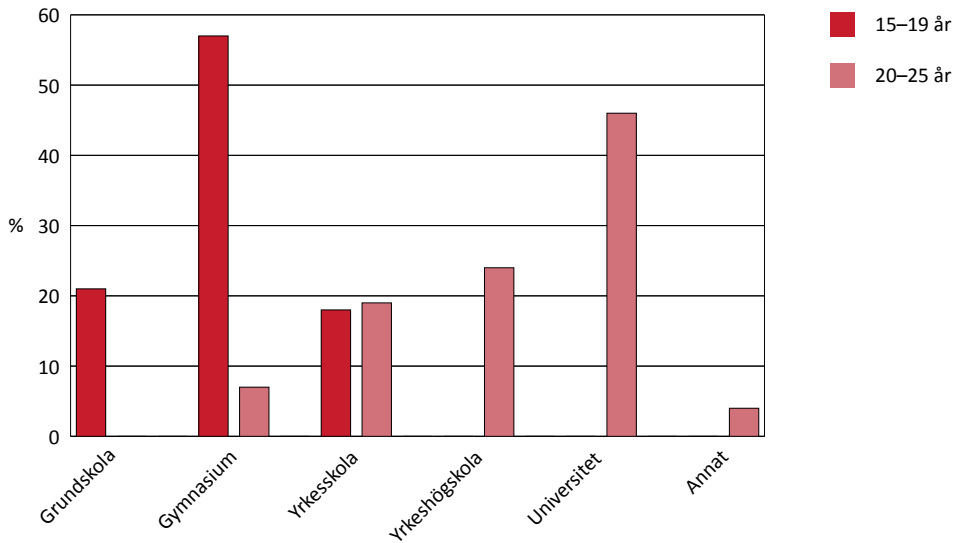
Bland respondenterna identifierade sig 1066 som kvinnor, 398 som män och 162 som tillhörande ett annat kön (fler svarsalternativ var dock möjliga). Respondenterna ombads även ange vilket kön de definierades tillhöra vid födseln: 1263 angav ”flicka”, 352 ”pojke” medan ett fåtal uppgav ”osäker” eller hade låtit bli att svara på frågan.

Den ojämna könsfördelningen bland respondenterna är anmärkningsvärd, och det är oklart varför skillnaden är så stor, varför så många fler kvinnor valt att delta. Eventuellt kunde samhällseliga attityder och förväntningar skapa mer utrymme för kvinnor att reflektera över mångfalden av kön och sexuell läggning, t.ex. är ju könsrollsöverskridande beteende hos flickor mer accepterat än hos pojkar. Därtill har man funnit att kvinnor tenderar att svara på undersökningar i högre grad än män (jfr. t.ex. Santtila m.fl. 2008), så också i nyare finska undersökningar med kön och sexuell läggning som tema (Lehtonen & Mustola, 2004), även om det för ett trettiotal år sedan var vanligare att män svarade på sådana enkäter (Grönfors m.fl., 1984).

Antalet transunga som besvarade enkäten var stort. Det verkar vara en grupp som enkäten nått ut till, samt en grupp av unga som känt ett stort intresse att svara och berätta om sig själv, sitt liv och sina tankar. Eventuellt kan enkäten ha varit ett sätt att få berätta om sig själv, eller fungerat som en struktur för att tänka igenom sitt liv och sin könsupplevelse för en del. Dessutom har de inklusiva och öppna svarsalternativen uppfattats väldigt positivt enligt den feedback som respondenterna gett på formuläret.

De flesta som svarade bodde tillsammans med sin/a vårdnadshavare (eller föräldrar eller annan vuxen över 18 år). De övriga bodde ensamma, med sin partner, i en delad lägenhet, med syskon eller andra släktingar, på internat, med sina barn, på barnhem eller annat, och några var utan bostad.

De flesta av respondenterna gick i skola eller studerade; i åldersgruppen 15–19 var 95 % av deltagarna skolelever eller studerade, i den andra åldersgruppen, 20–25 år, var motsvarande andel 68 %. I figur 2 kan man se hur deltagarnas skolgång/studier fördelar sig per ålderskategori och skol-/studieform. Av de svarande jobbade 295 vid sidan av studierna, detta var vanligast i gruppen 20–25 åringar. Av de övriga respondenterna hade de flesta jobb som huvudsyssla (193), de övriga var arbetslösa (47), värnpliktiga (17), egenföretagare (13), föräldralediga (3) eller annat (116).

FIGUR 2. Skol- och utbildningssituation.

Av ungdomarna uppgav 60 personer att de tillhörde någon etnisk minoritet, medan 45 var osäkra på om de gjorde det. De flesta uppgav språk, land, eller kultur såsom etnisk grupp. Att man led av någon kronisk eller långvarig sjukdom angav 333 personer, medan en funktionsnedsättning uppgavs av 75 personer. Att man tillhörde ett religiöst samfund svarade 347 respondenter. De svarande representerade åtta olika språkgrupper, de flesta finskspråkiga, 38 svenskspråkiga och några respondenter tillhörde andra språkgrupper.

Tillvägagångssätt

Frågeformuläret

Frågeformuläret utvecklades av två seniorforskare med erfarenhet inom HBTIQ, Katarina Alanko och Jukka Lehtonen, och en representant för Setas ungdomsarbete, Anders Huldén. Därtill var andra personer involverade i planering, frågeformule-

ringar och val av teman, bl.a. representanter för Ungdomsforskningsnätverket och Seta och dess specialenhet Transtukipiste ("Transstödpunkten"). Enkäten lästes av HBTIQ-ungdomar i flera repriser. Ett tjugotal ungdomar i Helsingforsnejdens Setas ungdomsgrupp gick igenom frågorna och gav feedback på enkäten. Setas nationella ungdomskommitté (Setan valtakunnallinen nuorisotoimikunta) har även gett respons på frågeställningarna, formuleringarna och deras begriplighet. På basen av ungdomarnas feedback gjordes justeringar i enkätformuläret. En pilotstudie med 5 ungdomar och 5 vuxna genomfördes.

En del validerade mått har använts i enkäten. Av dessa är den mest kända Rosenbergs skala som mäter självkänsla (RSE, Rosenberg, 1989). Andra mått är det s.k. Short Warwick and Edinburgh Mental Wellbeing Scale (SWEMWBS, NHS Health Scotland, University of Warwick and University of Edinburgh 2006) för kartläggning av mental hälsa, samt en del frågor från the Lesbian, Gay, and Bisexual Identity Scale (LGBIS; Mohr & Kendra, 2011) för att mäta hur deltagarna såg sin HBT-identitet ur åtta olika aspekter.

I flera fall konstruerades specifika frågor för enkäten – i andra fall ville man kunna jämföra resultatet med existerande studier, såsom t.ex. den omfattande studien "Hälsa i skolan", och valde därför frågor med tanke på denna aspekt. Andra källor som användes som inspiration och modell var den svenska Hon Hen Han-rapporten och dess delundersökningar, den brittiska Youth Chances Survey, samt studien "Growing up LGBT in America" som utförts av den amerikanska organisationen Human Rights Campaign.

Studien genomgick etisk prövning av den etiska nämnden vid Åbo Akademi.

Eftersom enkäten var omfattande gavs deltagarna en möjlighet att spara svar och återkomma till enkäten i ett senare skede genom att en länk till enkäten skickades till deltagarens angivna e-postadress.

Deltagarna uppmanades att besvara frågorna ostört och att ta god tid på sig. De informerades om studiens syfte, hur resultatet skulle användas, samt att deltagandet var anonymt och kunde avbrytas när som helst.

Distribution

Undersökningen lanserades med den finskspråkiga versionen den 5 april 2013, genom en säker portal. En svenskspråkig version öppnades ungefär en månad senare. Pressmeddelanden skickades ut innan båda versionerna öppnades, så att dagsmedia i landet täcktes både geografiskt och språkligt. Många dagstidningar tog med notiser om enkäten. De flesta deltagare hittade enkäten via annonsering på nätet, bl.a. på Facebook, Setas hemsidor, Ungdomsforskningsnätverkets hemsidor, webbcommunityn Qruiser. Småskalig snowball sampling via FB eftersträvades även, genom att vänner till forskarna i teamet och sådana som gillat Setas och Setas ungdomsverksamhets sidor ombads sprida informationen bland sina vänner och uppmana dem att svara.

Analyser

Datat fördes över till statistikprogrammet SPSS, version 19. Analyserna i föreliggande studie har gjorts med passande analysmetod för respektive skala eller fråga, för ordinala variabler med icke-parametriska test, främst χ^2 . Om variabeln varit på intervallskala har parametriska metoder använts, i främsta hand variansanalyser, t-test, eller regressionsanalyser. Där grupper har jämförts med varandra och skillnaderna har konstaterats vara statistiskt signifikanta, beskrivs dessa skillnader som betydande eller klara.

RESULTAT: EN MÅNGFALD AV KÖN OCH SEXUELLA LÄGGNINGAR

Transunga är tidigt medvetna om förväntningar gällande kön

Könsidentitet och könsuttryck handlar om hur man upplever sitt kön och hur man uttrycker kön för omgivningen genom till exempel sin kropp, sitt namn, sitt sätt att vara och sina handlingar. Utifrån sitt kroppsliga könsuttryck definieras nyfödda barn i de flesta fall som antingen pojkar eller flickor. När människor växer upp och hittar sin egen könsidentitet överensstämmer identiteten och könsuttrycket i de flesta fall med vad som antogs vid födseln. Det här kan kallas för att vara ciskönad (cis är latin, och betyder ungefär ”på samma sida”). För transpersoner skiljer sig könsidentiteten och/eller könsuttrycket helt eller delvis från förväntningarna på det kön de definierades tillhöra vid födseln (trans är också latin och syftar på att ”överskrida”). Transkönade eller transsexuella upplever att de ”är födda i fel kropp”, till exempel pojkar eller män som på grund av sin kropp vid födseln definierades som flickor. Transvestiter identifierar sig i allmänhet med sitt vid födseln definierade kön, men vill samtidigt också delvis uttrycka sig ”könsöverskridande” genom att klä sig i eller använda andra yttre attribut som anses typiska för personer av annat kön. En del transpersoner identifierar sig varken med sitt vid födseln definierade kön eller det ”motsatta” och upplever att deras könsidentitet inte går att beskriva med begreppen ”man” eller ”kvinna” eftersom den kan vara både och, något mitt emellan, något annat – eller för att de har upplevelsen av att vara könlösa.

Det finns inga entydiga siffror på hur vanlig en transidentitet är och i synnerhet studier om unga transpersoner är få. En alldeles färsk studie från USA har försökt estimera förekomsten av transpersoner genom att fråga alla elever i åldern 12–14 (åk 6–8) i San Francisco-området. Resultatet var att 1,3 % av ungdomarna i denna studie identifierade sig som transgender (dvs. av annat kön, istället för man/pojke eller kvinna/flicka; Shields m.fl., 2013). Att deltagarna var väldigt unga innebär möjligen en underskattning av förekomsten pga. att en del inte ännu vet, kan eller vågar svara att de är trans. Utgår vi från estimatet 1,3 % innebär det att det i Finland finns över 850 transpersoner i åldern 15–25 år.

I föreliggande undersökning deltog en ansemlig mängd ungdomar med en trans-

identitet, 160 personer i åldersgruppen 15–19 år och 209 personer i gruppen 20–25 år. Av alla transpersoner var 139 kvinnor, 94 män och 135 av annat kön. De vanligaste alternativen som deltagarna valde var osäker, queer, könlös, transperson, transsexuell eller transman eller -kvinna. En förenkling av mångfalden möjliggjorde statistiska analyser. I de flesta analyser användes en indelning där termen trans omfattar dem som angett sin identitet som transgender, transsexuell, transkönad kvinna/man, transman, transkvinna. I denna grupp är antalet kvinnor 27, män 51 och personer av annat kön 71. I fall annan indelning använts anges detta.

En del frågor handlade om i vilket skede man kommit underfund med att den egna könsupplevelsen inte motsvarar omgivningens förväntningar och huruvida transbegreppet kunde beskriva denna erfarenhet. Resultaten antyder att en tidig upplevelse av detta var bestående, dvs. för de deltagare som i barndomen uttryckt en önskan om ett annat kön var känslan bestående. För föräldrar och andra vuxna i omgivningen är det viktigt att ha kunskap om empati för barnets upplevelse, samt att inte avfärda det som en fas eller ett tillfälligt intresse (vilket det naturligtvis även kan vara för en del).

TABELL 1. Ålder då deltagare med en transidentitet svarat ja på frågan "Är du trans?", medvetna om att deras egen könsupplevelse stred mot omgivningens förväntningar. Svaren angivna i procent, samt i antal svarande i parentes.

Ålder	0–3 år	4–6 år	7–11 år	12–15 år	16–18 år	19–25 år	Kan inte säga	Gäller inte mig	Totalt
Andel	4 % (10)	18 % (45)	29 % (73)	28 % (70)	11 % (27)	2 % (4)	6 % (15)	2 % (5)	249 personer

Det fanns en fördröjning med några år till den ålder då deltagarna uppgav att de första gången talat om saken med någon. Största delen, 52 %, hade talat med någon första gången i 12–18-års ålder, men en betydande andel, 16 %, hade berört frågan på något sätt redan före 12 års ålder. De övriga hade talat om saken senare, eller kunde inte säga eller uppgav att frågan inte gällde dem. Majoriteten av dem som svarade att de talat med någon om sin könsidentitet hade gjort det med en förälder eller en vän. Andra personer som nämndes var syskon, psykolog eller flick- eller pojkvän. Av ungdomar med en identitet som trans, transsexuell, transman eller transkvinna svarade över två tredjedelar att de vid den tidpunkt då de först tänkt på eller kommit fram med sin könsidentitet skulle ha behövt stöd. Över 40 % skulle ha behövt stöd i att ta upp ämnet och vägledning i hur man talar om det, lika många skulle ha behövt en sakkunnig person eller någon annan i samma situation att tala med, och en tredjedel uppgav att de skulle ha behövt stöd från familjen.

Transbegreppet som ett sätt att beskriva sin könsupplevelse hade respondenterna hittat i olika skeden av sin uppväxt: 35 % hade identifierat sig som transpersoner redan

i åldern 12–15, 32 % i åldern 16–18 och 21 % i åldern 19–25 år. Två deltagare hade tänkt att trans kunde beskriva deras upplevelse redan innan tonåren.

Beroende på åldersgrupp svarade 71–77 % av dem som uppgav en transidentitet (varav 42 upplevde sig som kvinnor, 67 som män, 80 som annat än något av dessa två eller båda) att de hade funderat på att korrigera sin kropp så att den bättre skulle stämma överens med deras könsidentitet, medan 10–14 % (22 kvinnor, 9 män, 31 annat kön) uppgav att de var osäkra om de tänkt på att korrigera könet/kroppen. Detta innebär att 14–15 % av personer med en transidentitet inte hade tänkt på att korrigera könet och kroppen, medan 2–3 % av dem som inte uppgav en transidentitet svarade att de funderat på könskorrigering.

En del barn föds med ”oklar könstillhörighet”, vilket betyder att deras kön på basen av det kroppsliga könet inte entydigt går att definieras som manligt eller kvinnligt. Sådana tillstånd kallas intersexualism. En del interkönade personer uppfattar sin könsidentitet som antingen manlig eller kvinnlig, andra definierar sig just som interkönade eller via något annat begrepp. Det är oklart hur vanligt förekommande intersexualism är, i flera studier har man rapporterat en förekomst av upp till en per hundra födselar (en vid definition har då använts, Blackless et al., 2000; Monlleo et al., 2012). I den föreliggande studien svarade sju personer att de är interkönade.

Sexuell läggning utmärks av mångfald

Jag trodde jag var hetero tills jag träffade min första flickvän. Det var underbart att på sätt och vis igen få uppleva förälskelsen och de sexuella erfarenheterna ”första gången”. Jag har aldrig i mitt liv känt, åtrått eller behövt en annan människa så starkt.

Sexuell läggning handlar om förmågan att känna sexuell eller emotionell attraktion till andra människor med avseende på deras kön, och kan definieras på olika sätt. I media och inom forskningen används ofta en tredelad kategorisering: homo-, bi- och heterosexuell. Denna indelning bygger på tvåkönstanken, att det finns endast män och kvinnor och att man attraheras av människor av samma kön, av båda könen eller av ”motsatt” kön. Termerna används för att beskriva eller definiera sexuell läggning på olika sätt – någon gör det utifrån sin kärleksrelation, en annan utifrån sina faktiska sexuella erfarenheter och en tredje utifrån hur hen uppfattar sin förmåga till emotionell eller erotisk attraktion. Därför återspeglar en indelning av människor i dessa snäva kategorier inte särskilt väl ungdomars känslomässiga erfarenheter eller faktiska livssituationer, och vid sidan av dem finns många andra sätt att tala om sexuell läggning, se faktarutan på sidan 5.

Forskning, både i Finland och internationellt, har visat att andelen ungdomar som identifierar sig som annat än heterosexuella ligger kring 10 %, år efter år. I Finland angav 9,3 % av pojkarna och 14,7 % av flickorna i nionde klass att de var icke-heterosexuella (Malinen, 2005). Av lite äldre finländare, 18–33 åringar, uppgav 3,1 % av männen och 1,2 % av kvinnorna att de hade sexuella erfarenheter med personer av samma

kön (Santtila et al., 2008), medan en klart större andel, 10 % av männen och 24 % av kvinnorna uppgav att de under föregående år känt sexuellt intresse för en person av samma kön (Alanko, 2010). Identitet, intresse och beteende kan alltså skilja sig betydligt. Grovt sett kan man uppskatta att 10 % av ungdomarna till sin identitet är icke-heterosexuella. I Finland bodde vid slutet av 2012, enligt Statistikcentralen, 660 471 ungdomar i åldern 15 till 24 år. Antalet ungdomar i åldersspannet för denna studie, 15–25 år (födda 1988–1998), som tillhör en sexuell minoritet skulle alltså vara omkring 65 000.

I föreliggande undersökning var antalet kvinnor som tillhörde en sexuell minoritet 984, antalet män 353 och 162 personer av annat kön. Den mest angivna formen av sexuell läggning var lesbisk, homo- och bisexuell. Många ville inte definiera sin sexuella läggning, andra var osäkra på den eller uppgav sig vara queer, questioning ("ifrågasättande"), pan eller asexuella. Många heterosexuella ungdomar, 118 personer (82 kvinnor, 36 män), hade också svarat på enkäten. I faktarutan informeras om vad de olika sexuella läggningarna betyder.

För att kunna analysera svaren statistiskt skapades följande grupper: sexuell minoritet (1499 personer, 984 kvinnor, 353 män och 162 personer av annat kön) och heterosexuella (82 kvinnor, 36 män). Detta förenklar förstås det komplexa som vi just beskrivit om deltagarnas identitet och bild av sin egen sexuella läggning, men gör det möjligt att ge en systematisk och statistisk bild av den upplevda verkligheten.

Respondenternas sätt att förstå och beskriva sin sexuella läggning var mångfasetterad. Ofta valde man flera alternativ av de som fanns, dessutom hade många egna ord för och beskrivningar av sin sexuella läggning. En del valde både alternativet "sexuell minoritet" och homosexuell, lesbisk, eller bi. Många valde också bi- och homosexuell eller lesbisk, vilket antagligen återspeglar att man identifierar sig med flera olika grupper och definierar sig själv på olika sätt i olika sammanhang. Detta syntes också i hur deltagarna benämnde sin egen sexuella läggning för sig själva och för andra. Framförallt de som upplever sig vara pan, queer, questioning, osäker eller inte ville definiera sin sexuella läggning använde varierande termer då de beskrev sin sexuella läggning för andra. Vanligt var att man använde samma term om sin läggning även för andra, men att man använde flera olika termer för att beskriva sin sexualitet.

Den ålder då man blivit medveten om sin sexuella läggning varierade, men icke-heterosexuella deltagare uppger att de blivit betydligt tidigare medvetna om sin sexuella läggning än heterosexuella deltagare. Det var vanligare bland homosexuella och lesbiska att ange en ålder under 10 år än vad det var för bisexuella och för heterosexuella. Tre fjärdedelar av respondenterna hade kommit underfund med sin sexuella läggning redan före eller under högstadietiden och tidigare forskning har påvisat att många icke-heterosexuella unga redan som barn upplevt ett annorlunda-skap som i vissa fall kan leda till ett utanförskap. Det här understryker behovet av att redan bland barn synliggöra mångfalden och erbjuda olika förebilder att identifiera sig med. Det är också viktigt med trygga vuxna som unga kan vända sig till med

funderingar kring de här frågorna – såväl föräldrar som yrkespersoner. Majoriteten av deltagarna svarade också att deras sexuella intresse för personer av det kön som de var intresserade av hade ökat.

När man talar om sexuella minoriteter avser man vanligen personer vars sexuella läggning är annan än heterosexuell. Med könsminoriteter avses vanligen transpersoner och interkönade. Dessa utgör tillsammans vad som i den här rapporten avses med HBTIQ-personer. Vad som vanligtvis uppfattas som ”majoriteten” i samhället utgörs alltså av de människor som är både ciskönade och heterosexuella.

DE NÄRÄ RELATIONERNAS BETYDELSE

Enkätsvaren på hur HBTIQ-unga i Finland mår utmärks av stora skillnader. Även om resultatet uppvisar många positiva aspekter synliggör den också problem som verkar förekomma oftare bland HBTIQ-unga än bland andra ungdomar. HBTIQ-unga har fler erfarenheter av negativt bemötande, diskriminering, utsatthet och våld. Resultaten synliggör utmaningar i nära relationer, många oroar sig för omgivningens reaktion ifall de är öppna om sin sexuella läggning eller sin könsidentitet. Många saknar också jämnåriga i samma situation att tala med och få stöd av.

För att göra resultaten överskådliga och för att kunna utföra statistiska analyser har svaren samlats ihop i övergripande kategorier. Något av mångfalden i svaren har därför gått förlorad. Det är inte avsikten att förenkla eller förbise någon individs upplevelse, och det är därför viktigt att poängtera att det finns en skillnad mellan den subjektiva upplevelsen och den kvantifiering av den som här har gjorts.

Eftersom både transpersoner och sexuella minoritetsunga kan ha erfarenheter av t.ex. diskriminering, så kan effekterna av diskriminering på grund av kön och sexuell läggning mellan grupperna förväxlas. I analyser där man jämfört heterosexuella och sexuella minoriteter har transidentifierade unga därför utelämnats för att inte en sammanblandning skulle ske. Kontrollgruppen cispersoner i jämförelsen mellan trans- och cispersoner bestod av svarande i enkäten som uppgav sig som ciskönade eller queer, osäkra eller könlösa och vilkas sexuella läggning främst var icke-heterosexuell. Därför kan jämförelsen inte beskriva hela populationen utan enbart detta sampel och jämförelser med andra undersökningar gällande förekomsten av olika välfärdsindikatorer har då möjliggjorts..

Stärkande relationer och skrämmande reaktioner

Jag har tillbringat årtal i ensamhet, utan relationer eller fästpunkter i livet, isolerad från allt. Jag äcklades och skämdes för mig själv, och var rädd för andra personers transfobiska attityder som jag själv hade internaliserat.

Vissa relationer kan barn och unga välja själva, t.ex. vem man är vän med. Andra, som ens föräldrar eller lärare, kan man inte välja. Speciellt dessa personer i de ungas närmiljö har till uppgift att ta hand om och skydda barnet/den unga så att hen känner sig älskad som hen är. Föräldrarnas sätt att relatera till sina barn är grundläggande för välbefinnandet, den psykiska hälsan och upplevelsen av att duga. Många HBTIQ-personer som svarat på enkäten berättar om goda och stödjande relationer i hemmet. Å andra sidan kan en ung HBTIQ-person känna sig utanför i sin egen familj på grund av föräldrarnas attityder eller hemmets förväntningar om hur man skall vara eller känna. Känslan av utanförskap kan då tillta i andra sammanhang, med vänner, i skolan, på jobbet osv. Dessutom har man i tidigare studier funnit att HBTIQ-personer har utsatts för våld och övergrepp i hemmet i större utsträckning än hetero- och cispersoner (t.ex. Balsam m.fl., 2010, Statens folkhälsoinstitut, 2008), samt att icke-heterosexuella personer och personer som inte betar sig enligt traditionella könsrollsförväntningar rapporterar sämre relationer till sina föräldrar (t.ex. Alanko m.fl., 2008). Våld, speciellt av en person som barnet/den unga står i ett beroendeförhållande till, är skadligt för personens känsla av trygghet och tillit. Hur klarar unga av dessa situationer, hur upplever de sina relationer och vilka styrkor hos ungdomarna gör att de klarar av dessa utmaningar?

Resultaten visar att det finns både positiva och negativa faktorer när det gäller minoritetstillhörighet visavi relationer. Människor i ens omgivning är den viktigaste källan till närhet, stöd och feedback och dessa nära relationer är inte alltid enkla och självklara för HBTIQ-unga. En positiv aspekt var att det inte fanns skillnader i hur cis- och transpersoner, eller heteron och icke-heteron beskrev sina vänskapsrelationer och relationen till sina nuvarande partners. Dessa relationer beskrevs till 90 % såsom goda och enbart ett fåtal deltagare angav att relationerna var dåliga. Negativt var att t.ex. relationer till föräldrar upplevdes som sämre av HBTIQ-unga och att det finns många rädslor förknippade med att komma ut med sin sexuella läggning eller könsidentitet, vilket utgör ett extra stressmoment för dessa unga.

Familjen

jag var tvungen att lämna hemmet tidigt på grund av min sexuella läggning

De flesta deltagare hade en familj dit man räknade mamma (4–8 % svarade att de inte hade en mamma), pappa (19–20 % saknade en pappa), styvföräldrar, syskon (ca 50 % uppgav att de hade syskon), en partner (18–26 %), barn (6 personer). Ett fåtal uppgav att de hade en annan mamma eller pappa (8 respektive 14 personer), men det är oklart om det handlar om regnbågsfamiljer, eller nyfamiljer eller någon annan relationsform. Generellt tyckte de flesta deltagare att relationerna till föräldrar, syskon, släktingar, vänner m.fl. var goda. På en tregradig skala låg alla medelvärden mellan 2,3 och 2,96. De närmaste relationerna hade man med en partner och de minst nära relationerna med släktingar.

Det stora flertalet föräldrar upplevdes ha varit stödjande gällande sitt barns sexuella

läggning. Dock fanns det både mammor, pappor och andra vårdnadshavare som avvisat sitt barns sexuella läggning. Intressant var att en mindre andel pappor än mammor hade avvisat sitt barns sexuella läggning trots att pappor generellt har konstaterats vara mer bundna vid könsrollsförväntningar och traditionella könsroller (genomgång i t.ex. Alanko, 2010). Upplevelsen av att föräldrar styrts ens beteende mot traditionella könsrollsbetenden var vanligare bland flickor, i synnerhet bland icke-heterosexuella flickor, vilket är anmärkningsvärt eftersom tidigare studier visat att det är vanligare att pojkars beteenden styrs av föräldrarna, speciellt om de överskrider könsrollsförväntningar. Endast några procent av respondenterna svarade att syskon hade avvisat dem. Jämför man unga som hör till en sexuell minoritet med heterounga kan man notera att de förstnämnda upplevde att familjerelationerna var något sämre och var mer missnöjda med dessa relationer. Av unga i sexuella minoriteter var 39 % öppna med sin sexuella läggning för alla i familjen, 33 % öppna mot en del, medan 28 % dolde den för alla i familjen. Öppenheten ökar med åldern: den äldre gruppen var mer öppen om sin sexuella läggning eller könsidentitet än den yngre. Öppenhet mot föräldrarna om den egna sexuella läggningen korrelerade med hur goda man upplevde att relationerna till föräldrarna var: de som var öppna åt alla i familjen upplevde klart bättre relationer än de som var öppna åt en del. Sämst relationer uppgav de som dolde sin sexuella läggning för alla i familjen. Öppenhet bygger på tillit och skapar i sin tur större tillit om responsen präglas av respekt och intresse.

Över 55 % av de icke-heterosexuella respondenterna hade varit rädda för att föräldrarna skulle säga upp kontakten med dem om de fick veta om deras sexuella läggning, och över 40 % uppgav att de varit rädda för att de skulle bli utslängda från sitt hem. 34 % uppgav att de varit med om osakligt bemötande hemma eller av sina föräldrar. Attityderna hemma hade påverkat ca 25 % av ungdomarna så att de velat flytta hemifrån. I undersökningen "Hälsa i skolan" svarade ca 8 % av gymnasie- och yrkesskoleleverna att de hade svårt att tala om egna problem med sina föräldrar. Av icke-heterosexuella 15–19-åringar i föreliggande enkät svarade 39 % av flickorna och 49 % av pojkarna att de inte kunde tala med sina föräldrar om svåra saker, medan andelarna för heterosexuella var 29 % för flickor och 20 % för pojkar. Skalorna var annorlunda i dessa två studier, men det verkar ändå vara så att icke-heterosexuella unga har svårare att tala öppet med sina föräldrar. Dessutom svarade endast en femtedel av deltagarna i föreliggande studie att föräldrarna stött dem om de upplevt att det varit svårt att hantera känslor relaterade till den egna sexuella läggningen. Det verkar således vara svårt för ungdomarna att söka stöd hos föräldrarna i detta och det är svårt att tala explicit om könsuttryck och sexuell läggning.

Överlag rapporterade transpersoner klart sämre relationer till sina föräldrar, syskon, mor- och farföräldrar, samt andra släktingar än cisdeltagare. Av transunga (transgender, transsexuell, transman, transkvinna) svarade ca 53 % att de aldrig upplevt osakligt bemötande, diskriminering eller mobbning hemma, medan 35 % svarade att de ibland upplevt det, och 9 % att de ofta upplevt det. Ungefär en tredjedel av 15–19-åriga transgenders, transkönade, och transmän eller transkvinnor var öppna åt alla, och en

dryg tredjedel öppna åt en del av sin familj om sin transidentitet. Av 20–25-åringar var 54 % alltid öppna om detta. Ju äldre man är desto öppnare blir man i sin omgivning. Ungefär 55 % av transunga svarade att attityder hemma hade påverkat dem i deras beslut att flytta hemifrån.

Kärleksrelationer är en källa till glädje

Ibland funderar jag på om någon alls vill sällskapa med mig. Ibland känner jag mig som ett freak. Alla mina närmaste sällskapar och jag känner mig avundsjuk.

Många unga respondenter uppgav att de hade kärleksrelationer, några hade fler relationer på samma gång. En del hade inte sådana relationer även om de skulle vilja, medan en del inte kände något behov av dem. Samma mönster finns bland HBTIQ-ungdomar som bland andra unga; att hitta kärleken kan vara knepigt för vem som helst. För HBTIQ-unga handlar utmaningarna ofta om att hitta trygga mötesplatser eller att våga visa sitt intresse för någon vars sexuella läggning man är osäker på. För den som delvis döljer sin sexuella läggning handlar det naturligtvis också om riskerna med att komma ut. Generellt kan man också konstatera att hur nöjd man var med sin kärleksrelation inverkade på det psykiska välmåendet för alla deltagare, oavsett könsupplevelse eller sexuell läggning.

Det var betydligt vanligare bland 20–25-åriga sexuella minoritetsunga att vara singel än det var för heterounga. Bland dem som hade en partner upplevdes relationen som god. Det var lika vanligt bland trans- och cisrespondenter att uppge någon form av partnerskap. Ca 80 % upplevde att de fick stöd i sin transidentitet av sin partner, för de övriga var partners inställning neutral och endast tre personer uppgav att deras partner inte stödde dem. Av respondenterna uppgav 63 % att de kunde diskutera svåra saker med partnern.

Min pojkvän tycker att man antingen är homo eller hetero om man sällskapar. Jag själv tycker inte så: jag kan bli förtjust i en flicka, även om jag älskar min pojkvän.

Citatet ovan belyser att det kan finnas yttre krav på att definiera sig på ett visst sätt, eller att man förväntas motsvara vissa förväntningar för att man beskriver sin sexuella läggning på ett visst sätt. Många ungdomar har genom sina svar visat att de motsätter sig detta, de vill inte definieras snävt eller tillhöra en grupp inom vilken man förväntas vara på ett visst sätt. Det är viktigt att få vara sådan man är, utan benämningar som begränsar den subjektiva upplevelsen.

Vänner är det närmaste stödet

För unga är vänner och det sociala umgänget den viktigaste referensramen och vänner är i högre grad än t.ex. föräldrar de personer som ungdomar pratar om sig själva med.

Av enkätsvaren framgår att en referensgrupp av andra ungdomar i liknande situation är viktig som stöd och nätverk.

jag tillbringar min tid i huvudsak bland sådana personer av vilka en stor del har en transbakgrund

Att komma ut ur skåpet var ett av mitt livs svåraste erfarenheter. Jag var rädd för att berätta och jag pantade på saken i årtal. Jag trodde att ingen skulle acceptera det, men föräldrar och syskon och vänner har tagit saken mer än väl. Många vänskapsrelationer har blivit ännu bättre då det inte längre finns hemligheter och lögner.

Relationer som de unga själva har valt verkade, om sådana fanns, fungera stödjande och bra för de allra flesta. Trots detta var känslor av ensamhet påtagliga för en del.

Det fanns en klar skillnad mellan könsminoriteter och sexuella minoriteter i det avseendet att icke-heterosexuella ungdomar verkar ha bättre sociala nätverk än transunga. För den generation som respondenterna tillhörde är mångfalden i sexuell läggning redan allmänt vedertagen, medan transfrågor fortfarande är obekanta för många och utmanar normer som ännu är djupt rotade. Trans som fenomen är ovanligare än homosexualitet vilket kan göra det svårare för transidentifierade unga att hitta vänner som också är trans. Å andra sidan kan också t.ex. psykisk ohälsa, som är vanligare bland transunga, göra att de inte har ork att aktivt söka sig till olika sociala sammanhang. Sociala sammanhang riktade till HBTIQ-ungdomar kan vara mer öppna för variationer i sexuell läggning än för olika könsuttryck. Dessutom finns det i samhället generellt, men också inom HBTIQ-gruppen, transfobiska attityder som gör det svårare att vara öppen med sin könsidentitet och sitt könsuttryck. För just transunga verkar det finnas ett stort behov av sociala nätverk och stöd för att skapa dem.

En jämförelse med resultaten från den landsomfattande undersökningen "Hälsa i skolan" visar att HBTIQ-unga i större utsträckning saknar en riktigt nära vän. I enkäten "Hälsa i skolan" tillfrågades eleverna om de har en eller flera vänner som de kan tala förtroligt med. Av de svarande angav 7–8 % att de inte har en enda sådan vän. På frågan hur man tyckte relationen till den bästa vännen var svarade 14 % (21 personer) transunga och 13 % (175 personer) icke-heterosexuella unga att frågan inte gällde dem. Detta kan tolkas så att de inte ansåg sig ha en bästa vän, en sådan som man kan tala förtroligt med. Tolkningen är dock inte helt entydig i och med att över 90 % av alla ungdomar svarade att de kunde tala om också svåra saker med sina vänner, vilket tyder på att en bästa vän inte nödvändigtvis behöver vara den man talar om svåra saker med. Alternativt kan unga uppleva att de inte har en bästa vän, på samma sätt som man haft i barndomen. Ett fåtal svarade att deras vänner, såväl HBTIQ som andra, hade avvisat dem p.g.a. deras sexuella läggning, medan det stora flertalet svarade att deras vänner stöttat och uppmuntrat dem. Icke-heterosexuella unga och heterosexuella unga skilde sig inte åt gällande känslor av ensamhet, hur mycket tid man bedömde att man

tillbringar med vänner eller hur nöjd man var med antalet vänner och kvaliteten på vänskapsrelationerna. Transunga var mer missnöjda med antalet vänner och kvaliteten på vänskapsrelationerna än cisunga. Enligt sin egen subjektiva bedömning tillbringade de betydligt mindre tid tillsammans med vänner samt oroade sig över sina vänskapsrelationer mer än cisunga. De transunga känner sig också betydligt mer ensamma än cisunga. Av de transunga som svarade på hur öppna de var i sitt könsuttryck med sina HBTIQ-vänner var det endast 4 personer som svarade att de dolde det önskade sättet att uttrycka sitt kön, medan 113 personer svarade att de var öppna åt alla eller en del av sina HBTIQ-vänner. Det är förstås inte givet att alla transunga har HBTIQ-vänner, vilket framkom av svaren på frågan hur stor andel av ens vänner som är HBTIQ. För majoriteten bestod vänskapsrelationerna av HBTIQ-personer, medan 16 personer svarade att de inte har någon HBTIQ-vän. Sexuella minoritetsunga var mer öppna med sin sexuella läggning för sina HBTIQ-vänner än för sina hetero-vänner, för vilka ca 10 % dolde sin sexuella läggning.

OLIKA OMGIVNINGAR SOM UNGDOMAR RÖR SIG I

Följande kapitel behandlar de miljöer som ungdomar rör sig i: skola, studier, arbete, fritid, militärtjänstgöring, allmänna utrymmen samt internet. Alla delar innehåller inte samma information, bara det mest relevanta per tema har tagits med.

Generellt kan man konstatera att det finns utmaningar och positiva sidor i alla olika sammanhang. Många unga har fått stöd av vänner, via fritidsaktiviteter, hos lärare eller i sin studieomgivning. I de öppna svaren framkom att många HBTIQ valt yrken, studier eller hobbyer där de kan komma i kontakt med andra HBTIQ-personer och genom sin egen erfarenhet stödja och hjälpa andra i utsatta situationer. Å andra sidan upplever unga att de i många sammanhang inte kan vara öppna om sin sexuella läggning eller könsidentitet. Vanligast är det att vara öppen bland vänner och minst vanligt bland arbetskamrater och i andra gemenskaper (t.ex. grannskap, religiösa samfund). Öppenhet om sexuell läggning kan förstås på många sätt och deltagarna tillfrågades om olika sammanhang där de kan vara öppna med sin könsidentitet eller sexuella läggning. Att man är öppen innebär nödvändigtvis inte att man informerar om sin sexuella läggning eller könsidentitet, men att man kan vara rättfram om det kommer på tal, korrigerar missförstånd eller vara sig själv utan att behöva förneka delar av sitt liv eller sitt sätt att vara.

Skolan

Skolan är den omgivning där barn och unga tillbringar största delen av sin tid, och skolans betydelse som attityd- och normskapare är förstås stor. I tidigare forskning har man visat att barn och unga som är HBTIQ löper större risk att utsättas för negativt bemötande av både andra elever och lärare (Darwich m.fl., 2012), så att de mobbas

verbalt, utesluts från gruppen eller stämplas (Aaltonen, 2009). Speciellt utsatta är pojkar som betar sig och uttrycker sitt kön feminint (e.g. Horn, 2007). I en annan studie fann man att icke-heterosexuella unga, speciellt flickor, utsätts för oproportionellt mycket bestraffningar i skolan. Besträffningarna kunde inte förklaras av beteende eller regelbrott (Himmelstein & Bruckner, 2011).

På en generell nivå ansåg många transpersoner att skolan som institution förhöll sig neutralt, eller både positivt och negativt till minoriteter. Det var något vanligare bland transmän eller personer av annat kön att uppleva skolan positivt än det var bland transkvinnor. Bland kvinnor uppgav 24 % att skolan förhöll sig negativt medan andelen var mindre än 10 % för män och personer av annat kön. Det verkar som om de svarande åtskiljer skolan som institution från dess personal och elever, eftersom bedömningarna av ”skola” respektive ”lärare” och ”klass/skolkamrater” varierade.

En betydande del av HBTIQ-responenterna ansåg emellertid att attityderna i skolan inverkade på hur ärlig man var om sig själv, sin sexuella läggning och sin könsidentitet eller sitt könsuttryck. Omkring 75 % av deltagarna (både flickor och pojkar) dolde eller lät bli att berätta om sin sexuella läggning eller könsidentitet för läraren, och 50 % för sina skolkamrater. Att man döljer sin sexuella läggning eller sin könsidentitet handlar många gånger om självbevarelse: man är rädd för att bli utsatt för mobbning, diskriminering och våld. Tidigare studier, både finska (Lehtonen, 2003) och internationella (Harris, 1997), har funnit att öppenhet ökar risken att bli utsatt för våld.

Enligt undersökningen ”Hälsa i skolan” tycker 52 % av gymnasieeleverna och 56 % av eleverna i åk 8 och 9 att läraren inte visar intresse för hur det går för eleven (THL, 2013). En betydande del av eleverna i föreliggande undersökning ansåg att läraren inte är intresserad av hur de mår, ett problem som inte enbart gäller HBTIQ-unga, men som verkar beröra denna grupp i högre utsträckning. Hela 70 % av de HBTIQ-unga svarade att de inte kunde tala om förtroliga saker med sin lärare. Det är inte självklart att alla elever skulle önska mer privata samtal med sin lärare, men relationen mellan lärare och elever/studerande verkar i många fall vara distanserad. Samtidigt kan läraren för en del ungdomar vara en viktig vuxen som man gärna skulle närma sig om man visste hur och kände att de kunde lita på att läraren inte skulle avvisa dem. Drygt tjugo respondenter svarade att de alltid var eller varit öppna med sin egen könsidentitet mot sin lärare. Av de 49 respondenter som angav hurudan en lärares reaktion varit när de berättat om sin könsidentitet svarade 20 att den varit positiv. Majoriteten av lärarna hade förhållit sig neutralt medan 4 personer uppgav att läraren avvisat dem.

Fördelningen av svar gällande skolkamraters inställning var ungefär lika som för lärare: de flesta uppgav neutralt eller stödjande bemötande, medan 2–3 % uppgav negativt bemötande. Trots det var en betydande del av HBTIQ-unga rädda; 103 av trans och 125 av icke-heterosexuella ungdomar svarade att de i liten eller större utsträckning varit oroliga för att bli lämnade utanför kamratrekretsen i skolan om de var öppna med sin könsidentitet eller sexuella läggning.

Mobbning relaterad till könsuttryck och sexuell läggning är vanligt förekommande i skolvärlden, vilket bekräftas bland respondenterna, speciellt bland de transunga. Av deltagarna med en transidentitet uppgav ca 82 % att de ibland eller ofta upplevt osakligt bemötande, mobbning eller diskriminering i skolan. Frågan kunde tolkas som en allmän fråga om atmosfären i skolan, erfarenheterna behövde inte vara personliga. Enligt undersökningen ”Hälsa i skolan” blev 7 % av grundskoleleverna, 4 % av yrkesskol- och 1 % av gymnasieleverna mobbade minst en gång i veckan. Mobbning var vanligare bland transpersoner i denna studie. Tendensen till minskad mobbning med stigande ålder kan också noteras i föreliggande sampel. Av transunga i åldern 15–19 blev 15 % mobbade verbalt minst en gång i veckan, medan andelen bland 20–25-åringar var 3 %. Av transunga skolelever och studerande uppgav ca 40 % att de inte blivit kallade öknamn, förlöjligats, retats eller lämnats utanför.

Transunga	Bland skolelever och studerande	Sexuella minoriteter
82 %	osakligt bemötande/trakasseri	72 %
60 %	mobbning någon gång	61 %
7,5 %	mobbning varje vecka eller dagligen	4,9 %

Mobbningens följder kan variera, men är i värsta fall omfattande eller grava. Av transdeltagarna (beroende av könsidentitet) uppgav 20–40 % att erfarenheter av mobbning, diskriminering eller annat negativt bemötande hade lett till att de inte hade gått till skolan, och några personer med manlig könsidentitet uppgav att de inte deltagit i skolans gymnastiklektioner. Detta bekräftar resultat från internationella studier, dvs. att HBTIQ-unga låter bli att gå till skolan p.g.a. mobbning, diskriminering och trakasserier, vilket i sin tur ökar risken för att de inte genomför sin skolgång och eventuellt blir utslagna. Många hade också upplevt att lärarna inte förmått hjälpa dem när de råkat ut för mobbning eller trakasserier. På frågan om de HBTIQ-unga fått stöd av läraren svarade 36 av de tillfrågade att de fått stöd om de vänt sig till läraren, 40 personer svarade att någon tagit tag i ärendet, medan en betydligt större andel (86 personer) hade upplevt att inget gjorts åt saken trots att man berättat, och att bemötandet hade bestått i att skulden lagts på hen (55 personer). En stor del, 109 personer, uppgav att man inte berättade eftersom man då skulle ha varit tvungen att ”komma ut ur skåpet”, och ännu fler, 139 personer, uppgav att de inte berättat eftersom de antagit att det inte leder någonvart.

Respondenterna upplevde även svårigheter med att vara öppen i situationer inom elevvården. Omkring 45 % hade låtit bli att berätta om sin sexuella läggning, under 10 % hade dolt den och enbart ca 20 % uppgav att de varit öppna; de övriga hade ingen erfarenhet och några personer uppgav att de låtit bli att använda servicen. Fler kvinnor hade varit öppna om sin könsidentitet inom elevvården än vad män eller

personer med annat kön hade, vilka i sin tur oftast hade låtit bli att berätta om sin könsidentitet, och i en del fall dolt den.

Under hälsogranskningen i högstadiet var jag tvungen att förklara för hälsovårdaren vad bisexuell betyder.

I gymnasiet var jag länge rädd att berätta för mina lärare att jag ville att de skulle kalla mig ett annat namn än mitt juridiska. Jag var förvånad att det var möjligt och många lärare har kommit ihåg att använda mitt könsneutrala namn.

Studier, förväntningar och frihet

På universitetet [har inställningen varit] positiv, enligt min erfarenhet varierar [inställningen] mycket i skolor. På högstadiet och i yrkesskolan var inställningen klart negativ.

Jag beslöt att studera till lärare så att jag skulle kunna vara ett stöd för kämpande ungdomar. Jag vill också göra skolan mer homo-vänlig.

I allmänhet tenderar flickor att välja kvinnodominerade yrken medan män väljer traditionella mansdominerade yrken. I en del studier har upp till 80 % av yrkesskoleleverna valt yrke enligt könsrollsförväntningar (beskrivet i Lehtonen, 2009). Bland HBTIQ-unga finns det dock fler könsrollsöverskridare än inom gruppen hetero- och cisunga (Lehtonen 2009). De heteronormativa förväntningarna är något man inte alltid är medveten om att påverkar ens val, inte förrän det gäller att gå emot strömmen i alla fall. Så ser resultaten även ut i föreliggande rapport. Flera respondenter påpekade i sina öppna svar att kvinnodominerade yrken är mer tillåtande och att detta har påverkat valet av studieinriktning. I internationella sammanhang har man funnit en förhöjd risk för att avbryta sina studier hos HBTIQ-unga (Daugelli & Patterson, 2001).

Nästan 40 % av de transunga (transgender, transsexuell, transman, transkvinna) svarade att attityder mot könsminoriteter hade påverkat deras val av studier och över 30 % ansåg att attityderna i låg eller hög grad hade påverkat hur de kunde genomföra sina studier. Ett tiotal personer uppgav att negativa attityder påverkat dem så att de avbrutit sina studier.

Över 80 % av homo- och bi-unga svarade att attityder till sexuella minoriteter *inte* påverkat dem i deras val av studier, och över 90 % att de inte påverkat genomförandet av studierna. För pojkar/män hade attityder spelat en större roll: 14 % ansåg att de inverkat på hur de klarat sin utbildning, medan andelen för kvinnor var 8 %.

Helt klart var att studerande ungdomar hade det lättare med sina studiekamraters inställning än vad skolelever hade. Studerande har i större utsträckning också möjlighet att välja sitt umgänge, och det syns i att en större andel av studiekamraterna upplevdes som stödjande av transunga, en stor andel som neutrala, och endast tre personer uppgav att de blivit negativt bemötta. Studerande i yrkesskolor/yrkeshögskolor var så pass få att en jämförelse mellan de olika skolformerna inte kunde göras.

En positiv aspekt av relationen mellan attityder och val av studieinriktning är att det också finns studiemiljöer som upplevs som öppna och toleranta, där HBTIQ-unga kan få vara sig själva, och söka bekräftelse och teoretisk förståelse för frågor som tangerar kön och sexuell läggning, samt få ge utlopp för eget kreativt intresse.

Arbetsplatsen

De mentala hälsoproblem som transidentiten medför gjorde att jag började arbeta med rehabilitering inom psykvården, med speciell inriktning på konflikter orsakade av sexual- och könsidentitet.

Det har i Finland gjorts omfattande undersökningar om HBTIQ-personers situation i arbetslivet. Lehtonen och Mustola (2004) fann att över hälften av HBTIQ-unga dolde sin sexuella läggning eller könsidentitet på arbetsplatsen. Strategin är problematisk eftersom den kan leda till ökat avstånd till kollegerna, ökat antal frånvarodagar osv. Av nämnda undersökningen framgår att 8 % av HBTIQ-personerna utsatts för diskriminering eller trakasserier på sin arbetsplats. I föreliggande studie är respondenterna yngre, och en stor del inte ännu i arbetslivet. Bland dem som har ett jobb rapporterar 6 transpersoner och 90 icke-heterosexuella personer (ca 20 %) att de utsatts för osakligt bemötande på arbetsplatsen.

En av mina arbetskamrater är lesbisk och pratar mycket om sin flickvän. Alla är verkligt accepterande mot henne, men jag skulle ändå inte våga berätta för någon att jag själv har en flickvän.

Trots att det inte alltid är lätt att växa upp som HBTIQ i ett samhälle där jämlikhet inte är självklart och homofobiska attityder dagligen gör sig påmindas finns det en enorm positiv drivkraft hos många HBTIQ-personer. Flera av respondenterna uppgav att de när de valt studieinriktning och arbete hade prioriterat yrken där de upplevde att de kunde hjälpa och stödja andra som varit i samma situation som de själva. Många upplevde en stark gemenskap med ungdomar i kris med sig själva eller sin omgivning och ville genom sina egna erfarenheter kunna erbjuda stöd.

En annan aspekt av att vara ung HBTIQ-person är att det kan gå åt mycket energi till att fundera kring vem man är och hurudana förväntningar som förknippas med en utbildning och ett yrke, och då kan steget in i arbetslivet försenas (Lehtonen & Mustola, 2004).

Bland transunga fanns ett rätt stort missnöje med den egna arbetssituationen. Av de tillfrågade uppgav 38 % att de var något eller mycket missnöjda med sin arbetssituation. Transunga var inte heller nöjda med den egna ekonomiska situationen: 53 % var något eller mycket missnöjda. Skillnaden till cisrespondenternas svar gällande missnöje med arbete och ekonomi är signifikant. Unga i sexuella minoriteter uppgav också att de var

mer missnöjda med sin arbetssituation än hetero-unga. De båda grupperna skilde sig inte åt när det gällde hur nöjd man var med sin ekonomiska situation.

Arbetskamraternas attityder gentemot könsminoriteter uppgavs påverka relationerna på arbetsplatsen hos ca 29 % av transpersonerna. Av transunga hade en stor del valt att dölja eller låta bli att berätta om sin könsupplevelse. Av 128 personer uppgav 69 att de varit rädda för att bli lämnade utanför arbetsgemenskapen om de berättade om sin könsidentitet. Bland dem som ändå varit öppna, svarade 8 personer att de blivit positivt bemötta, 6 personer att de blivit neutralt bemötta och en person hade fått negativ respons. Av sexuella minoritetsunga svarade ca 23 % att de dolde sin sexuella läggning för arbetskamraterna. Lehtonen och Mustola (2004) diskuterar också hur arbetstagarens utbildning och ställning på arbetsplatsen påverkar möjligheterna att vara öppen om sig själv. Många unga har inte hunnit slutföra sina studier och deras ställning på arbetsplatsen är antagligen inte så hög. Detta gör att de möjligen är mindre benägna att vara öppna om sin sexuella läggning och sin könsidentitet. Även heteronormativa föreställningar på arbetsplatsen försvårar HBTIQ-ungas möjligheter att tala om sin läggning.

Fritiden

Jag är tvungen att fundera på vart jag kan och vill gå, t.ex. toaletter, simhallar och andra sportanläggningar för damer och herrar är ofta svåra eller omöjliga att besöka.

Jag har dragit ut på att börja med nya hobbyn och att söka nya relationer för att jag först vill vara i det skedet i min transprocess att jag kan dölja min bakgrund.

Attitydklimatet i olika miljöer inverkar också på HBTIQ-ungdomars val av fritidsintressen. Könsrollsförväntningar påverkar barns och ungdomars val av hobbyer, och framförallt vilka hobbyer de erbjuds. Av deltagarna svarade 25–70 % att attityder mot sexuella minoriteter och könsminoriteter påverkat dem i deras val av fritidsintressen. Många unga hade ändå valt att syssla med idrott och andra hobbyer, trots att det innebar en risk att uteslutas ur gruppen om de var öppna om sin sexuella läggning eller könsidentitet. Av respondenterna hade 40 % av transunga och 48 % av dem som tillhörde sexuella minoriteter varit rädda för att känna sig utanför i idrottssammanhang och 52 % respektive 24 % i övriga hobbyssammanhang. Positiva eller neutrala attityder mötte deltagarna mest i kommunernas ungdomsverksamhet och Setas medlemsföreningars ungdomsgrupper. Ytterligare ett antal miljöer där ungdomar rör sig behandlas nedan.

Armé och värnplikt

Jag blir värnpliktig i juridisk mening efter min könskorrigering.

i tonåren hade jag ett behov av att bevisa min maskulinitet, jag klarade två månader i armén

Värnplikten innebär utmaningar för alla unga som omfattas av den. Försvarsmakten omges av många heteronormativa föreställningar som gör att beväringstiden bland homosexuella, bisexuella och transpersoner uppfattas som än mer utmanande. Man har tidigare funnit att icke-heterosexuella män i större utsträckning än heterosexuella män väljer civiltjänstgöring eller får dispens, men de allra flesta utför sin värnplikt som militärtjänstgöring (Lehtonen, 2002). Av transpersoner hade transkvinnor oftast utfört sin militärtjänstgöring som män, medan transmän mer sällan utförde militärtjänstgöring (Lehtonen, 2013).

De förmodade attityderna inom militären påverkade de HBTIQ-unga i denna studie och deras sätt att utföra sin värnplikt samt deras öppenhet om sig själva. Samtliga som svarade på frågan om de ansåg att attityderna påverkat hur de kunnat genomföra sin värnplikt svarade jakande, i större eller mindre utsträckning. Av dessa var 146 män och 28 kvinnor. I armén var 45 personer alltid öppna om sin sexuella läggning medan 220 personer svarade att de dolde eller ljög om sin sexuella läggning. Av personer som tillhörde sexuella minoriteter hade ingen valt att inte gå in i armén p.g.a. arméns attityder till sexuella minoriteter. Något under hälften av de transunga svarade att arméns attityder gentemot könsminoriteter påverkat hur de kunnat genomföra sin värnplikt, medan strax under 60 % uppgav att attityderna inte påverkat genomförandet av värnplikten. Sjutton transpersoner uppgav dock att de låtit bli att berätta om eller dolt sin könsidentitet i armén medan sex personer uppgav att de alltid var öppna med sitt könsuttryck.

På ett sätt hade jag velat genomföra militärtjänstgöringen, men jag upplevde att jag inte var "tillräckligt manlig" för det. Jag är snarare en stillsam konstnärstyp, så armévärlden skulle kanske ha varit för hård och manlig för mig.

Internet

Jag tillbringar mycket tid på nätet eftersom jag där kan följa grupper som accepterar min sexualitet.

På diskussionsajter på nätet har jag fått mycket stöd och information om frågor som rör sexuell identitet och könskorrigeringar.

Internet har utvecklats till en plattform där ungdomar rör sig dagligen, där man hittar information, kan diskutera och uttrycka sig själv. Tidigare forskning har visat på betydelsen av nätet speciellt för HBTIQ-ungdomar (DeHaan m.fl., 2012), i och med att man här anonymt kan hitta information och andra ungdomar att diskutera med.

På nätet var unga öppna om sin sexuella läggning och sin könsidentitet. Nätet var, efter HBTIQ-vänner, det forum där respondenterna var mest öppna om sig själva. Av icke-hetero unga dolde enbart 4 % alltid sin sexuella läggning och av transunga

10 % sin könsidentitet på nätet. Ingen av de transunga svarade att de blivit negativt bemötta på nätet (i samband med att vara öppna om sin könsidentitet), medan en stor andel hade upplevt att de fått stöd. Detsamma uppgav icke-heterounga. Den positiva responsen kom närmast från kamrater på nätet. Det finns tydliga positiva aspekter med nätet som informationskälla och som diskussionsforum för likasinnade. Unga kan också välja var de rör sig i den virtuella världen, och vilka aspekter och diskussioner de vill ta fram. 77 % av transunga hade med sina nätkontakter kunnat diskutera svåra ämnen.

Nätet innebär också utsatthet. Över 55 % HBTIQ-unga upplevt osakligt bemötande eller trakasserier. Förutom det osakliga bemötandet hade ungefär 40 % av transunga varit med om att någon bett dem skicka bilder på sig avklädda, eller klä av sig framför en webbkamera. 10 % hade upplevt att någon närmat sig dem med ett önskemål att köpa sexuella tjänster, och 31 % svarade att man spridit lögnen eller rykten om dem på nätet. Därtill hade 20–28 % av respondenterna varit med om att en minst 5 år äldre person hade närmat sig dem via nätet och bjudit ut dem på date då de varit under 15 år. Detta är betydligt mer än cispersoner och heterosexuella deltagare uppgav. Dessa resultat stämmer överens med andra internationella studier. I den svenska studien Unga, sex och Internet (Ungdomsstyrelsen, 2009), kom det fram att HBTIQ-unga tog fler risker på nätet och var med om fler försök till eller verkliga exploaterande episoder.

Religiösa samfund

En specifik frågeställning i enkäten handlade om attityder inom trossamfund eller religiösa samfund. Av icke-heterosexuella ungdomar hade över 10 % varit rädda för att familjen skulle utsättas för påtryckningar från det samfund de var med i om de var öppna med sin sexuella läggning. Över 40 % ansåg att attityderna mot HBTIQ inom trossamfund var negativa och bara under en procent att de var positiva. Även heterosexuella deltagare ansåg i lika hög grad att attityderna mot sexuella minoriteter och könsminoriteter inom trossamfund var negativa. En tredjedel av deltagarna med transidentitet kunde inte bedöma saken, vilket säkert delvis beror på att många HBTIQ-unga inte hör till något samfund. Av transunga ansåg ca 47 % att attityderna var negativa, 19 % att de var både positiva och negativa, och under en procent att de var positiva.

Idrott

En rapport om HBTIQ och sportsammanhang har nyligen publicerats (Kokkonen, 2012) på uppdrag av social- och hälsovårdsministeriet i Finland. Av undersökningen framgår att sportvärlden är en värld där heteronormativiteten verkligen är djupt rotad, för alla barn och ungdomar. För HBTIQ-unga kan det innebära diskriminering och negativt bemötande och för den enskilda individen att det kan vara svårt att idka den sport man skulle vara intresserad av. I tabell 2 kan man se hur respondenterna i föreliggande studie har bedömt attityderna inom sportvärlden. Många kan inte säga,

vilket delvis kan avspegla det faktum att många väljer bort sport som fritidsintresse för att det känns som en svår värld att passa in i. De flesta anser att attityderna är negativa, endast några få att de är positiva. Homo- och bisexuella män har upplevt attityderna som mer negativa än andra HBTIQ. Denna grupp verkar vara speciellt utsatt inom sportvärlden. Kokkonen sammanfattar i sin utredning om finska HBTIQ-unga i sportvärlden (2012) den internationella forskningen, och atmosfären inom sporten beskrivs som fientlig och otrygg. HBTIQ-unga är mindre öppna om sin sexuella läggning inom idrott än i andra sammanhang (Elling & Janssens, 2009). Kokkonen (2012) förmodar t.o.m. att den hotfulla atmosfären indirekt kan påverka de ungas självmordsbenägenhet.

Jag deltar bara i sådana idrottsgrenar där jag inte sedan behöver vara naken i duschen med andra.

TABELL 2. HBTIQ-unga om attityder inom idrottsvärlden, andel i procent (antal svarande i parentes).

	Positiva %	Både positiva och negativa	Neutrala	Negativa	Kan inte säga
Trans, kvinna (n = 127)	2 (2)	18 (23)	13 (16)	11 (14)	57 (72)
Trans, man (n = 84)	1 (1)	19 (16)	7 (6)	16 (13)	57 (48)
Trans, annat kön (n = 125)	5 (6)	13 (16)	9 (11)	18 (23)	55 (69)
Sexuella minoriteter, kvinna (n = 776)	3 (20)	23 (176)	13 (100)	10 (73)	52 (403)
Sexuell minoritet, man (n = 242)	0 (1)	23 (55)	9 (21)	27 (66)	41 (99)

Notera. Här har de ungas självdefinition som trans använts, därav är antalet svarare större än i andra analyser där enbart en del undergrupper inkluderats i det som benämnts trans.

OLIKA MÅTT PÅ VÄLMAENDE PÅ INDIVIDNIVÅ

HBTIQ-ungas bedömning av sin hälsa, kost, motion och sömn

HBTIQ-unga har i internationella studier visat sig ha sämre hälsa än hetero- och cispersoner, och missbrukar i högre grad alkohol och tobak (t.ex. Statens folkhälsoinstitut, 2005, 2008). I undersökningen "Hälsa i skolan" (THL, 2013) ansåg 78–84 % av deltagarna att deras hälsa var god eller mycket god, medan omkring 60 % av HBTIQ-unga i föreliggande studie bedömde sin hälsa som god eller medelgod. Deltagarna ombads bedöma hur hälsosamma kost- motions- och sömnvanor de hade. Icke-heterounga skilde sig inte från heterounga i något annat än att de ansåg att deras

kostvanor var betydligt ohälsosammare än heterounga gjorde. Inte heller transgenders, transkönade, transmän och transkvinnor skilde sig från ciskönade i hur hälsosamma de bedömde att deras kost-, motions- och sömnvanor var.

När deltagarna tillfrågades om hur nöjda de var med sin hälsa framkom klara skillnader mellan trans- och cisunga. Transunga var klart missnöjdare med sin hälsa än cisunga. Detta missnöje hade ett direkt samband med hur transunga bedömde sin möjlighet att uttrycka sitt kön: om man upplevde att man inte kunde uttrycka sitt kön var man heller inte nöjd med sin hälsa. Däremot korrelerade könsidentiteten i sig inte med missnöje med hälsan, dvs situationen var densamma för män, kvinnor och personer av annat kön.

I föreliggande studie var deltagarnas medelvärde för Body Mass Index (BMI) 23,4 och ca 52 % av alla deltagare låg inom vad som anses normalt BMI. Hetero- och HBTIQ-unga skilde sig inte från varandra i BMI. Det fanns inte någon skillnad mellan hetero- och icke-heterosexuella unga när det gällde tankar om den egna vikten, men i jämförelse med det nationella urvalet i undersökningen ”Hälsa i skolan” framträder en tydlig skillnad: HBTIQ-personer är mer missnöjda med sin vikt och anser sig i större grad vara överviktiga än ungdomar i ungefär samma ålder generellt.

I undersökningen ”Hälsa i skolan” ansåg sig 25–31 % vara lindrigt eller starkt överviktiga, medan 60–66 % av unga i alla deltagande åldrar (grundskola, gymnasium, yrkesskola) var nöjda med sin vikt. I HBTIQ-urvalet i föreliggande studie ansåg sig 47 % vara lindrigt eller starkt överviktiga, medan 42 % var nöjda med sin vikt. Det var vanligast bland transmän och cis-kvinnor att uppleva missnöje med sin vikt. Även i de öppna svaren där deltagarna uppmanades nämna en sak som oroade dem mycket just nu var det många som lyfte upp viktrelaterad problematik.

Fler unga som tillhör sexuella minoriteter än heterounga uppgav att de hade små eller större problem i anknytning till mat och ätande (47 % vs. 38 %), speciellt tydligt var detta för 15–19-åringar. Icke-heterounga uppgav att de minst en gång i veckan upplevde problem med att äta (43 % vs. 26 % av heterokvinnor, 27 % vs. 0 % för män) och undvek att äta oftare än heterosexuella svarare (48 % vs. 24 %), medan det inte fanns skillnader i att frossa eller att frossa och kasta upp eller att vara på diet. Få heterosexuella män svarade på dessa frågor eftersom de som inte angivit att de hade problem med ätande (om man svarat nekande på den öppnades inte resten av frågorna). Det har tidigare konstaterats att icke-heterosexuella män har ökad risk för ätstörningar (Austin m.fl., 2004) – orsaken är inte helt klar men man har förmodat att förväntningar gällande utseendet är strikta för homosexuella män (Karminski m.fl., 2005) – medan heterosexuella unga kvinnor löper större risk att utveckla ätstörningar än lesbiska kvinnor (Austin m.fl., 2004).

Rusmedel och rökning

I föreliggande undersökning efterfrågades inte absoluta mått på hur mycket alkohol eller tobak deltagarna konsumerar, utan fokus låg på en subjektiv bedömning av den

egna hälsan, och oro relaterad till den. Svaren indelades i två åldersgrupper, eftersom det möjligtvis kunde finnas åldersrelaterade faktorer som t.ex. påverkar alkoholkonsumtion.

I båda åldersgrupperna uppgav transungdomar hälsosammare vanor än cisdeltagare beträffande rusmedelsbruk och rökning, även om skillnaden var statistiskt signifikant enbart i åldersgruppen 20–24 år, sannolikt på grund av att konsumtionen av alkohol är betydligt lägre i gruppen med minderåriga respondenter.

När samma jämförelse gjordes mellan unga som tillhör sexuella minoriteter och heterounga framträdde endast en skillnad: 15–19 åriga icke-heterosexuella män och personer med annat kön hade sämre tobaksvanor än hetero- och bisexuella män. För icke-heterosexuella kvinnor var det något vanligare än för heterokvinnor att uppges att ens alkoholvanor var ohälsosamma, och bland icke-heterosexuella män bedömde deltagarna sitt tobaksbruk som mycket ohälsosamt i dubbelt fler fall än heterosexuella män gjorde. Dessa resultat är i linje med resultat i den svenska Hon Hen Han -rapporten (2010) där man konstaterar att dessa grupper av ungdomar utsätter sig för en högre grad av hälsorelaterade risker. I en meta-analys av HLB-unga och rusmedelsbruk fann man det 190 gånger mer sannolikt att HLB-unga utvecklade ett missbruksbeteende, så att risken var högst bland kvinnor (Marshall m.fl., 2008). Det finns orsak att i framtiden fråga om ungas faktiska rusmedelsvanor. I denna studie frågades kring subjektiv upplevelse av vanornas hälsosamhet och oro kring dem, men alla är inte oroliga över sina vanor, trots att de kan vara ohälsosamma och riskfyllda.

Det var rätt vanligt bland deltagarna att uppges att den egna sömnkvaliteten (mängd, rytm o.s.v.) inte var så god, de flesta svaren indikerade något eller mycket ohälsosamma sömnvanor. Kostvanorna var i de flesta fall medelgoda eller medeldåliga, under 5 % av alla grupper bedömde sina kostvanor som riktigt ohälsosamma. Inte heller motionsvanorna skilde sig mellan deltagargrupperna, ca 10 % bedömde sina motionsvanor som medeldåliga, medan en något mindre andel bedömde dem som dåliga. Övriga respondenter föll emellan dessa kategorier, d.v.s. hade medelgoda eller medeldåliga motionsvanor.

Psykisk ohälsa är vanligare bland HBTIQ-ungdomar

Psykisk ohälsa är vanligare bland unga i sexuella minoriteter och i könsminoriteter än bland hetero- och cis-unga, vilket också konstaterats i tidigare studier. HBTIQ-ungdomar möter större utmaningar med att skapa en positiv jagbild beträffande sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. De positiva förebilderna är färre och de är oftare tvungna att dölja, förklara eller försvara sin identitet. Därtill har unga i sexuella minoriteter och könsminoriteter oftare än hetero- och cis-unga upplevt våld och diskriminering, vilket i sin tur kan ha en inverkan på det psykiska välmåendet. Det har visat sig att bisexuella och personer som är osäkra på sin sexuella läggning i detta avseende skiljer sig från heterosexuella och homosexuella och därför har bisexuella i denna del av rapporten analyserats skilt.

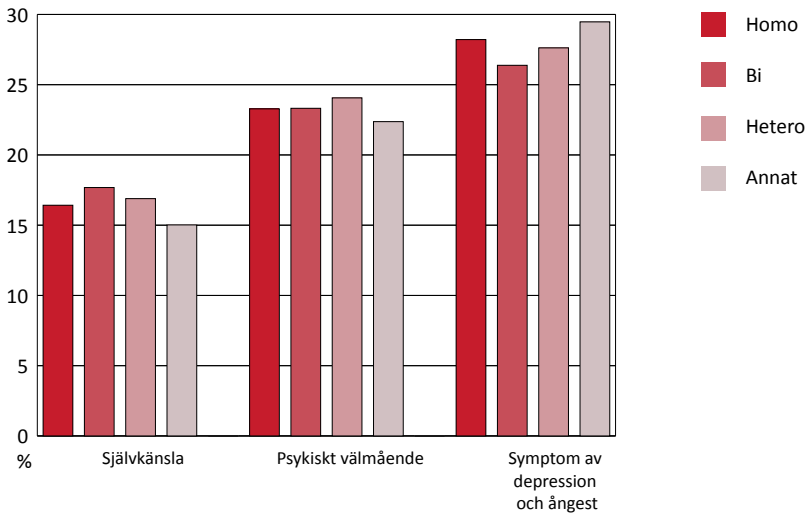
Unga icke-heterosexuella, såväl kvinnor som män och annat kön, hade i högre grad än heterounga under de föregående fyra veckorna oroat sig för sin psykiska hälsa. Om

man indelade respondenterna i fyra grupper enligt sexuell läggning – hetero, homo, bi och annan läggning – framträdde signifikanta skillnader relaterade till psykiskt välmående överlag, depressions- och ångestsymptom och självkänsla (se figur 3). Personer med annan sexuell läggning hade lägsta nivå av psykisk hälsa, följt av homosexuella, bisexuella, och heterosexuella. Bisexuella hade i denna undersökning, tillsammans med heterosexuella, den bästa självkänslan och lägsta nivå av depressions- och ångestsymptom. Det fanns ingen skillnad mellan heterounga respektive homo- och bisexuella unga i hur mycket hjälp med psykiska problem de uppgav att de fått. Det verkar som om en identitet i en vanligare, i betydelsen mer etablerad, sexuell minoritet skapar ett visst skydd mot psykisk ohälsa.

Transunga, speciellt personer som identifierade sig som män men också kvinnor och annat kön, uppvisade klart fler depressions- och ångestsymptom än cis-personer. Transunga hade betydligt sämre självkänsla än cis-unga, samt uppgav sämre psykisk hälsa än cis-deltagare. 15–19-åriga transkvinnor och 20–24-åriga transmän upplevde mer stress än motsvarande cis-personer. För transunga korrelerade psykiskt välmående med hur nöjd man var med sin könskorregeringsprocess, samt hur nöjd man var över sin möjlighet att uttrycka sitt kön. Ju nöjdare man var med sitt könsuttryck, desto bättre mådde man, enligt måttet på positivt psykiskt välmående (SWEMWBS).

I undersökningen ”Hälsa i skolan” har 10–13 % av eleverna konstaterats lida av medelsvår eller svår depression. I den föreliggande undersökningen rapporterade ungdomar i alla grupper (både HBTIQ och cis och hetero) nivåer av depressiva symptom som överstiger nivåerna i ”Hälsa i skolan” med klar marginal.

Notera. För självkänsla (Rosenbergs skala) gäller att höga värden indikerar bättre självkänsla, skalan går från 0–30. För psykiskt välmående gäller att höga värden representerar välmående, skalan går från 0 till 35. För symptom av depression och ångest (BSI-18) gäller att höga värden innebär fler symptom. Skalan går från 0 till 60. Grupperna skiljer sig signifikant från varandra.

FIGUR 3. Skillnader mellan unga med olika sexuell läggning i självkänsla, psykiskt välmående samt symptom av depression och ångest.

HBTIQ-unga har mer självskadebeteenden

Tidigare forskning har klarlagt att självmordstankar och självmordsförsök är vanligare bland HBTIQ-personer än bland andra (Haas m.fl., 2011; Hershberger & D’Augelli, 1995; Hershberger m.fl., 1997; Plöderl & Fartacek, 2007). Denna skillnad är markant, som exempel kan nämnas de omfattande svenska studier där man funnit att 11 % av homo- och bisexuella män och 20 % av lesbiska och bisexuella kvinnor har försökt ta sitt liv. För heteromän var motsvarande siffra 3 % och för heterokvinnor 8 % (Statens folkhälsoinstitut, 2005, 2008). Andelen transpersoner under 30 år som försökt ta sitt liv var enligt en annan studie 27 % medan de transunga som funderat på att ta sitt liv var 65 % (Roth m.fl., 2006). I denna studie var de svar som HBTIQ-unga gav i linje med resultaten i de svenska studierna, dvs. att HBTIQ-unga uppgav en klart förhöjd risk för självmordstankar eller beteenden. Andelen självmordsförsök och tankar kan ses i tabell 4. Såsom tidigare nämnts, har HBTIQ-unga sämre psykisk hälsa, som kan ta sig i uttryck i ökad självmordsbenägenhet. Det har framhållits att det är svårt att skapa en positiv självbild när grupptricket att passa in är stort (diskussion i Svedin & Priebe, 2009).

Av de unga i gruppen sexuella minoriteter som svarade jakande på frågan om de tänkt på eller försökt ta sitt liv, svarade ca 8 % att självskade- eller självmordstankar och -beteenden hade att göra med sexuell läggning, 16 % att det hade att göra med kropp och kroppsdrag medan 3 % svarade att det hade att göra med könsidentitet,

eller både könsidentitet och sexuell läggning. Något förvånande är det höga antalet heterosexuella män som försökt ta sitt liv. Resultatet beror antagligen på att antalet heterosexuella var litet och att detta sampel därför inte är adekvat för t.ex. självmordsbenägenhet. En del av dessa heteromän kan eventuellt ifrågasätta kön och reflektera kring sin könsupplevelse, vilket kan öka självskadebenägenheten (i analyserna har de med trans och transkön samt transmän och transkvinnor exkluderats, men sådana som identifierar sig som trans med andra benämningar finns med, t.ex. transvestiter, queer o.s.v.).

TABELL 3. Självskadebeteenden och tankar samt självmordstankar och försök bland HBTIQ respondenterna.

	Haft tankar på att skada sig	Självskadebeteende	Självmonds-tankar	Självmonds-försök
Trans				
Transmän (n = 51)	55 % (28)	65 % (33)	68 % (35)	24 % (12)
Transkvinnor (n = 27)	52 % (14)	22 % (6)	56 % (15)	4 % (1)
Trans annat kön (n = 71)	55 % (39)	48 % (34)	58 % (41)	9 % (6)
Sexuell läggning				
Homosexuella män (n= 89)	38 % (34)	24 % (21)	51 % (45)	9 % (8)
Homosexuella kvinnor (n = 407)	44 % (177)	53 % (214)	48 % (195)	15 % (61)
Bisexuella män (n = 125)	32 % (40)	19 % (24)	38 % (47)	6 % (7)
Bisexuella kvinnor (n = 3)	(1)	(2)	(2)	0
Heterosexuella män (n = 28)	25 % (7)	14 % (4)	39 % (11)	11 % (3)
Heterosexuella kvinnor (n= 79)	43 % (34)	33 % (26)	34 % (27)	2.5 % (2)
Annan sexuell läggning män (n = 96)	39 % (37)	35 % (34)	55 % (53)	15 % (14)
Annan sexuell läggning kvinnor (n = 546)	45 % (246)	50 % (274)	50 % (274)	11 % (59)

Nästan 14 % av alla transpersoner svarade att de någon gång försökt begå självmord, medan motsvarande siffra för cis-unga var 10 %. Av de transunga med något av självskadebeteendena beskrivna i tabell 4, svarade ca 11 % att självskade- eller självmordstankar och -beteenden hade att göra med könsidentitet eller könsuttryck, 24 % att det hade att göra med kropp och kroppsdrag, medan 8 % svarade att det hade att göra med både könsidentitet och sexuell läggning. Självskadebeteenden förknippas dels med könsupplevelsen, eller psykisk ohälsa relaterad till den, men inte i alla fall. För en del kan relationssvårigheter upplevas som åtskilda från köns-tematiken, men relationsproblem kan också orsakas av t.ex. könsuttryck.

Om sex och sexualhälsa

I alla skolor där jag gått på hälsoundersökning antar skötarna att jag är hetero och att jag sällskapar med en pojke när jag berättar att jag har ett förhållande, och skyndar sig genast att försäkra sig om att jag använder kondom. När jag svarar att jag är tillsammans med en flicka blir det inga råd om preventivmedel.

Det var svårast för transdeltagare av annat kön att hitta information om säker sex, och denna grupp hade också haft större svårigheter med att diskutera detta. Bland dessa och andra unga var andelen som haft svårt att få information ändå relativt liten.

Sex med risk för HIV-smitta var betydligt vanligare bland transpersoner med könsidentiteten man (55 % hade haft risk-sex) och personer av annat kön (44 %) än bland kvinnor (0 %). Personer av annat kön och transmän hade också i högre utsträckning än kvinnor gått med på sexuella handlingar som de egentligen inte velat utföra. Mellan 10 och 20 % av transdeltagarna hade gått med på sådan sex som de egentligen inte velat ha. En del, 20 personer, hade druckit sig berusade för att våga ha sex. En betydande andel (20 %) av transunga hade varit rädda för sexuellt våld. Av transunga var 32 % också rädda för att deras bakgrund (som transperson) skulle komma upp.

Transunga rapporterade enstaka könssjukdomar. Hos sexuella minoriteter förekom följande könssjukdomar: klamydia (36 personer), herpes (11), kondylom (23) och gonorré (4).

Av en studie bland svenska ungdomar framgår att 1,5 % hade sålt sex mot ersättning (Svedin & Priebe, 2009) och att det bland unga som blivit utsatta för sexuella övergrepp var 18 gånger vanligare att ha sålt sex. I föreliggande undersökning svarade 56 deltagare att de sålt sex mot ersättning, vilket motsvarar 2 % av transdeltagarna och 3,6 % av icke-heterosexuella deltagare.

ERFARENHETER AV TRAKASSERIER, DISKRIMINERING OCH VÅLD

Diskriminering sker inte enbart på individnivå eller institutionsnivå – det är också fråga om ett strukturellt samhällsproblem (Statens folkhälsoinstitut, 2005). Diskriminering innebär att en åtskillnad görs mellan människor på basen av deras grundläggande egenskaper framom deras meriter. Trakasserier handlar om att en person eller en grupp såras på ett nedsättande, förnedrande, eller aggressivt sätt (diskuteras i t.ex. Kokkonen, 2012). Man har i tidigare studier funnit att HBTIQ-personer utsätts för diskriminering, trakasserier och negativt bemötande, vilket i sin tur påverkar välmåendet i denna grupp (Marshal m.fl., 2001). Glåpord, kränkande skämt, blickar, nedlåtande uttalanden om ens utseende eller privatliv o.s.v. bidrar till att skapa en negativ atmosfär där trakasserier möjliggörs. Följderna kan vara grava. I Finland publicerades år 2010 en rapport om diskriminering

bland unga där det konstaterades att diskriminering kan leda till utanförskap, isolering, känslor av ensamhet, depression, ilska och bitterhet. Samtidigt påverkar erfarenheter av diskriminering synen på en själv och omgivningen (Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio, 2010). I studien fann man att unga som tillhörde olika minoriteter var mer utsatta för fördomar och diskriminering på offentliga platser. Av alla finska ungdomar som svarat på undersökningen hade ca en tredjedel upplevt diskriminering.

I föreliggande undersökning uppgav HBTIQ-unga att de varit med om olika slag av diskriminering, trakasserier och våld (se tabell 5), i betydligt högre grad än vad som tidigare forskningsresultat visat att finska HBTIQ-ungdomar i allmänhet utsätts för (Huoari m.fl., 2011). Vanligast av dessa var trakasserier, av vilka de verbala icke-sexuella var mest frekventa, följt av verbala med sexuell innebörd och fysiska sexuella trakasserier. En del trakasserier förknippades med sexuell läggning och könsidentitet eller könsuttryck, medan en del inte gjorde det. Man har i tidigare studier funnit att trots att respondenten inte förknippar trakasserier (i form av mobbning) till könsuttryck och sexuell läggning, så kan det ändå finnas ett indirekt samband (Lehtonen, 2007). I föreliggande studie skilde sig inte flickor och pojkar i hur stor andel av dem som upplevt trakasserier. Bland de upplevda trakasserier angav flickor och kvinnor dock klart fler sexuella trakasserier än pojkar och män, medan grupperna inte skilde sig när det gällde andra typers trakasserier. Fysiskt våld har tidigare varit vanligare bland pojkar, medan flickor i högre grad upplevt sig vara föremål för fördomar (Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio, 2010).

Jag har upplevt diskriminering och tillfällig mobbning bland pojkarna eftersom de ser mig som en aggressiv pojkflicka och anser att jag är en hyperfeministisk lastbilsflata, när jag i verkligheten vill vara en av dem.

Mina föräldrar misshandlade mig, kastade ut mig och bröt förbindelse eftersom jag är transsexuell.

Osakligt bemötande, trakasserier, diskriminering och våld sker i olika sammanhang och på olika platser. Av 119 respondenter som varit med om osakligt bemötande hade 104 upplevt det i skolan, 79 på gatan, 71 online, 57 på ställen där ungdomar trivs, 55 hemma, 35 på offentliga platser (t.ex. caféer), 33 på tåg eller bussar, 26 på jobbet, 26 under fritidsaktiviteter, 11 på ungdomsgården och 6 i sportsammanhang. Osakligt bemötande sker således både på offentliga platser och i privata rum, men är vanliga på de flesta platser där ungdomar rör sig.

Att röra sig ensam är ofta farligt, psykiskt och fysiskt våld och hot om våld [ofullständigt]

Av transpersoner hade över 80 % upplevt trakasserier av något slag. Det var något vanligare bland transmän, än bland transkvinnor och personer av annat kön, med i synnerhet fysiska sexuella trakasserier. I 69 fall var det frågan om verbala sexuella

trakasserier, i 35 fall fysiska sexuella trakasserier, 101 fall verbala icke-sexuella och 23 fall annat (respondenterna kunde välja flera alternativ). Också sexuell läggning var relaterad till osakligt bemötande. Icke-heterosexuella kvinnor/flickor hade betydligt fler erfarenheter av verbala sexuella, verbala icke-sexuella och fysiska sexuella trakasserier än heterosexuella, medan icke-heterosexuella pojkar/män uppgav fler upplevelser av verbala sexuella trakasserier än heterosexuella män.

TABELL 4. Erfarenheter av trakasserier och våld, skilt för transpersoner och personer tillhörande sen sexuell minoritet.

	Fysiskt våld	Psykiskt våld	Sexuellt våld	Trakasserier
Trans				
Transmän (n = 51)	39 % (20)	75 % (38)	6 % (3)	77 % (39)
Transkvinnor (n = 27)	44 % (12)	80 % (20)	8 % (2)	84 % (21)
Trans annat kön (n = 71)	58 % (41)	81 % (57)	24 % (17)	87 % (60)
Sexuell läggning				
Sexuell minoritet män (n = 89)	48 % (42)	65 % (57)	8 % (7)	70 % (61)
Sexuell minoritet kvinnor (n = 402)	42 % (170)	75 % (303)	16 % (65)	72 % (290)
Bisexuella män (n = 125)	40 % (50)	66 % (83)	4 % (5)	80 % (97)
Bisexuella kvinnor (n = 2)	(1)	(1)	0	(1)
Heterosexuella män (n = 28)	64 % (18)	79 % (22)	0	78 % (21)
Heterosexuella kvinnor (n = 79)	28 % (22)	61 % (48)	9 % (7)	63 % (48)
Annan sexuell läggning män (n = 96)	46 % (44)	62 % (59)	9 % (9)	76 % (73)
Annan sexuell läggning kvinnor (n = 546)	34 % (182)	66 % (361)	17 % (91)	71 % (378)

Notera: Gällande våldserfarenheter fanns ett svarsalternativ som indikerade osäkerhet om ens upplevelse handlade om våld. En del unga har valt detta alternativ för att beskriva sin erfarenhet.

Icke-heterosexuella ungdomar skilde sig från heterosexuella ungdomar i att de hade större erfarenhet av fysiskt eller psykiskt våld. Ungdomarna fick själva definiera vad de ansåg vara våld. Ca 42 %, oavsett sexuell läggning, uppgav att de hade erfarenhet av fysiskt våld och ca 77 % erfarenheter av psykiskt våld. Erfarenheter av fysiskt våld är vanligast bland heteromän, därefter följer icke-heteromän och icke-hetero kvinnor och minst våld rapporterades av heterosexuella kvinnor. Våld är således vanligast bland män och sexuell läggning spelar också roll: 20 % av flickorna och 40 % av pojkarna uppgav att våldet var relaterat till deras sexuella läggning och/eller könsuttryck. Ca 10 % av alla ungdomar ansåg sig ha varit med om andligt våld. Det andliga våldet ansågs av både sexuella minoritetsunga och heterounga ha varit förknippat med sexuell läggning och könsidentitet och -uttryck, dock i klart högre grad av icke-heterosexuella unga (63 % vs. 36 %).

Erfarenheter av sexuellt våld var betydligt vanligare bland icke-heterosexuella unga: 16 % uppgav att de varit med om sexuellt våld, jämfört med 7 % heterounga. Övergripen

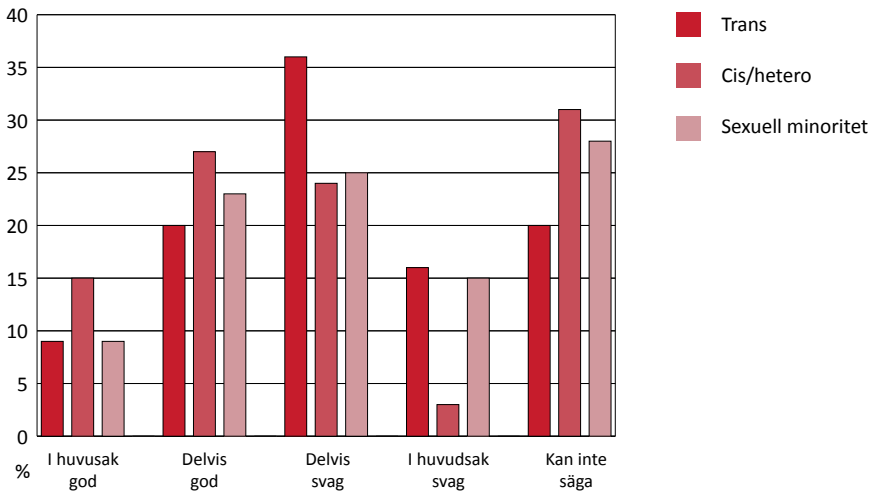
hade skett då respondenterna varit under 16 år gamla. Fördelningen över plats och utövare var följande: i hemmet (3 %), av en partner (2,2 %), offentliga tillställningar (1,2 %), i skolan (1,1 %) och på stan kvällstid (1,0 %). Respondenter som upplevt våld när de varit 16 år eller äldre angav också sexuellt våld: av en partner (4,9 %), på stan kvällstid (2,1 %), offentliga tillställningar (1,0 %), på barer eller nattklubbar (2,4 %). Andra ställen där övergrepp rapporterades ha skett var i hemmet, hos släktingar, hos en kompis, under hemmafester hos en kompis, på skolvägen eller i ett hobbiesammanhang.

En större del av transpersoner rapporterade att de varit med om våld än cispersoner: fysiskt (48 % vs. 40 %), psykiskt (79 % vs. 67 %), sexuellt (21 % vs. 14 %), samt andligt våld (13 % vs. 8 %). Alla typer av våld uppvisade ett samband till könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning, av transunga såg 21–67 % att ett sådant samband fanns (minst till fysiskt våld, mest till psykiskt våld), medan cisunga inte såg motsvarande samband (14 % för sexuellt våld, 61 % för psykiskt våld, varav merparten förklarades av ett samband med sexuell läggning, 53 %).

OM ATTITYDER I SAMHÄLLET

Många unga ansåg att det i samhället finns problem med hur sexuella och könsminoriteter bemöts. Favorisering eller diskriminering utgående från en persons sexuella läggning eller könsuttryck ansågs vanligt. I frågan var inte den sexuella läggningen eller könsuttrycket definierad, vilket betyder att här inkluderas heterosexuella, såsom sexuella minoriteter, trans- såsom cispersoner. En negativ inställning och allmänt negativ attityd ansågs även vanligt.

Den service som samhället erbjuder har inte alltid beredskap att möta HBTIQ-unga. Ungdomar bedömde att beredskapen att möta sexuella och könsminoriteter inom skolan inte var särskilt goda (se Figur 5 nedan). Även andra instanser bedömdes, såsom hälsovård, socialväsande, skolvård, ungdomsverksamhet osv. Transpersoner ansåg i större utsträckning än sexuella minoriteter att det fanns stora brister i bemötandet inom alla institutioner, och HBTIQ-unga upplevde fler brister än cis- och heterounga.

FIGUR 5. Om hur HBTIQ-unga bedömer skolans färdigheter att möta frågor gällande kön och sexuell läggning hos unga.

Några kommentarer om geografiska skillnader

I Österbotten flaggar man inte med att man har ett kön, varken i fritidsintressen eller på andra ställen.

I min hemkommun finns ingen HBT-verksamhet alls, inte vad jag känner till, och jag har inte råd att resa till andra orter där det ordnas sammankomster. Jag saknar en gemenskap.

Enkäten har inte i önskad grad nått unga som bor på landet eller i östra och norra delarna av landet. Eftersom samplet är så litet för många orter är direkta jämförelser vanskliga att göra. Ett överraskande resultat är emellertid att man i huvudstadsregionen verkar vara mindre öppen om sin HBTIQ-status åt sina lärare och annan skolpersonal än i andra delar av landet. Eventuellt kunde detta förklaras med att kontakterna i allmänhet är mer opersonliga i huvudstadsregionen. Resultatet bör dock tolkas med försiktighet. Det verkar också finnas ett behov av mera verksamhet för HBTIQ-unga (av Seta eller annan organisatör) i delar av landet där sådan verksamhet för tillfället inte ordnas.

MÅNGFALD I ANDRA TERMER

Interkönade

Av deltagarna uppgav 7 personer att de har något medicinskt tillstånd som faller under termen interkönad. Trots detta hade några fler personer svarat på frågor gällande intersexualism, 8 kvinnor och 3 män. Bara några personer svarade på frågorna riktade till interkönade och det är svårt att få en övergripande bild om dessa unga.

Transvestiter

I enkäten uppgav 11 kvinnor och 8 män att de var transvestiter. Av dem var 2 personer heterosexuella, medan 17 personer uppgav sig höra till en sexuell minoritet. 12 personer svarade på ytterligare frågor speciellt riktade till transvestiter. Av de svarande uppgav 9 personer att de klätt sig i det andra könets kläder när de var yngre än 15, och de tre övriga mellan 16 och 25. Av deltagarna svarade 2–4 personer, beroende på vilken grupp av personer öppenheten gällde, att de dolde sin transvestism för andra, medan övriga var delvis eller alltid öppna (eller ansåg inte att frågan gällde dem, t.ex. sakande en del partner så frågan var inte aktuell för dem). Av svarandena var 9 nöjda med sina möjligheter att leva ut rollen i ett annat kön, 4 personer var missnöjda med det stöd de fick av sina familjer och av sin omgivning.

Trots att enkäten annonserades ut via Dreamwearclub, föreningen för transvestiter i Finland, var det färre svarande än förväntat. En förklaring kunde vara att inte alla transvestiter identifierar sig som HBTIQ (trots att respondenterna i denna enkät gjorde det), och därför har inte det sätt som enkäten marknadsförts känts aktuell för dem. En intressant aspekt är att det var fler kvinnliga transvestiter som besvarade enkäten, trots att fenomenet traditionellt förknippats med män.

Asexuella

100 personer uppgav att de definierade sin sexuella läggning som asexuell. Av dessa personer var ca 45 personer erotiskt intresserade av kvinnor och ungefär lika många av män. Något fler uppgav att de blev förtjusta och ville ha en relation med en man eller en kvinna. Det var vanligt att man uppgav ett annat svarsalternativ för sin sexuella läggning tillsammans med alternativet asexuell. Detta kan bero på att det inte är alldeles vanligt att definiera sin sexuella läggning som asexuell, och därför har man flera ord för sin läggning. Dessutom innebär asexualitet inte att man inte skulle bli förtjust eller vill ha en relation med en annan person, begreppet har närmast använts med avseende på frånvaro av sexuellt intresse för en annan person. I ljuset av detta var det intressant att så många ändå uppgav att de kände ett erotiskt intresse för andra. Begreppet asexuell är möjligen inte så känt bland ungdomar och innebörden kan variera, i denna studie definierades inte begreppet.

Pan, queer, annat

Jag berättar inte åt människor att jag är bi/pan om de inte frågar om det, jag har pojkvän och är övervägande kvinna, men det här har ingen betydelse förutom när det är fråga om tidigare erfarenheter eller identitet. Jag upplever inte att min läggning är något jag behöver basunera ut eller dölja.

Många unga definierade sig med ord såsom pan, queer eller av annan sexuell läggning. Man kunde samtidigt använda olika ord för att beskriva sin sexuella läggning, vilket återknyter till temat i rapportens inledning: mångfald. Sexuell läggning är inte entydigt, enkelt eller statistiskt.

Polyamorösa

Jag trodde jag var lesbisk ända tills jag träffade min nuvarande pojkvän som är en polyamorös queer/transman. En tid efter träffade jag själv en intressant kvinna, som jag nu lever i ett öppet förhållande med, vid sidan av relationen med min pojkvän.

Tjugo personer uppgav polyamori i den föreliggande enkäten. Det är ett relationsätt som vi vet lite om och som behöver studeras mer. I denna enkät hade respondenter partners som var män, kvinnor och personer med annan könsidentitet i olika kombinationer.

Funktionsnedsatta/med långvarig sjukdom

I denna enkät svarade 311 personer att de har en kronisk sjukdom och 74 att de har en funktionsnedsättning. I de öppna svaren kunde respondenterna närmare definiera vilket slags sjukdom eller funktionsnedsättning det handlade om. Framtida forskning kunde fokusera på hur t.ex. icke-heterosexuella personer med funktionsnedsättning upplever att de bemöts, vilka mötesplatser de har tillgång till, samt om det finns specifika aspekter av att ha en funktionsnedsättning och vara icke-heterosexuell som inte är synliga på grund av t.ex. normativa antaganden.

Med olika etnisk bakgrund

Det fanns många ungdomar som uppgav sig tillhöra en etnisk minoritet i Finland. Deltagarna kunde själva välja att definiera vilken etnisk minoritet de upplevde sig tillhöra. De vanligaste svaren var, finlandssvensk, same, eller en hänvisning till ett utländskt ursprung (födelseland, föräldrarnas bakgrund eller en folkgrupp). 60 personer svarade att de tillhör en etnisk minoritet, medan 45 personer var osäkra på om de gjorde det (man kunde svara ja, nej eller osäker).

Referenser

- Aaltonen, M., Joronen, M. & Villa, S. (2009). *Syrjintä Suomessa 2008*. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.
- Aira, Tuula; Hämylä, Riikka & Kannas, Lasse (2013). Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana. Alustava käsikirjoitus 16.8.2013. Terveiden edistämisen tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto.
- Alanko, K. (2010). *Childhood gender Atypical behavior and Same-Sex Sexuality: Genetic and Environmental influences, and Associations with Recalled Parent-Child Relationships and Current Psychiatric Symptoms*. Doctoral Dissertation.
- Alanko, K., Santtila, P., Harlaar, N., Witting, K., Varjonen, M., Jern, P., Johansson, A., von der Pahlen, B. & Sandnabba, K. (2008). The association between childhood gender atypical behavior and adult psychiatric symptoms is moderated by parenting style. *Sex Roles*, 57, 837–847.
- Alanko, K., Santtila, P., Witting, K., Varjonen, M., Jern, P., Johansson, A., von der Pahlen, B. & Sandnabba, K. (2009). Psychiatric Symptoms and Sexual Orientation in Light of Childhood Gender Atypical Behavior and Parental Relations. *Journal of Sex Research*, 46 (5), 494–504.
- Allardt, Erik (1983) *Sosiologia 1*. Juva: WSOY.
- Austin, S.B, Ziyadeh, N., Kahn, J. A., Camargo, C. A., Coldtitz, G., & Field, A. E. (2004). Sexual Orientation, Weight Concerns, and Eating-Disordered Behaviors in Adolescent Girls and Boys. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43 (9), 1115–1123.
- Balsam K. F., Lehavot K., Beadnell B., Circo E. (2010). Childhood abuse and mental health indicators among ethnically diverse lesbian, gay, and bisexual adults. *J Consulting and Clinical Psychology*, 78(4):459–68. doi: 10.1037/a0018661.
- Balsam, K. F. & Mohr, J. J. (2007). Adaptation to sexual orientation stigma: A comparison of bisexual and lesbian/gay adults. *Journal of Counseling Psychology*, 54, 306–319.
- Balsam, K. F., Rothblum, E. D. & Beauchaine, T. P. (2005). Victimization over the life span: A comparison of lesbian, gay, bisexual, and heterosexual siblings. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73 (3), 477–487.
- Blackless, M., Charuvastra, A., Derryck, A., Fausto-Sterling, A., Lauzanne, K. & Lee, E. (2000) How sexually dimorphic are we? Review and synthesis. *American Journal of Human Biology* 12:151–166.
- Darwich, L., Hymel, S. & Waterhouse, T. (2012). School avoidance and substance use among lesbian, gay, bisexual, and questioning youths: The impact of peer victimization and adult support. *Journal of Educational Psychology*, 104 (2), 381–392.
- D’Augelli, A. & Patterson, C. (2001). *Lesbian, Gay, and Bisexual Identities and Youth Psychological Perspectives*. Oxford University Press, UK
- Elling, A. & Janssens, J. (2009). Sexuality as a structural principle in sport participation: Negotiating sports spaces. *International Review for the Sociology of Sport*, 44, 71–86.
- Grönfors M., Haavio-Mannila E., Mustola K. & Stålström O., 1984. Esitietoja homo- ja

- biseksuaalisten ihmisten elämäntavasta ja syrjinnästä. (Förhandsuppgifter om homo- och bisexuella människors livsstil och diskriminering). I K. Sievers och O. Stålström (red) *Rakkauten monet kasvot* (Kärlekens många ansikten). Esbo: Weilin+Göös.
- Growing up LGBT in America. Human Rights Campaign. Hämtad från: <http://www.hrc.org/youth#.U11skRBdyL4>
- DeHaan, S., Kuper, L. E., Magee, J. C., Bigelow, L., & Mustanski, B. S. (2012). The interplay between online and offline explorations of identity, relationships, and sex: A mixed-methods study with LGBT youth. *Journal of Sex Research, 0*(0), 1–14.
- Haas, A. P., Eliason, M., Mays, V. M., Mathy, R. M., Cochran, S. D., D'Augelli, A. R. ym. (2011). Suicide and suicide risk in lesbian, gay, bisexual, and transgender populations: Review and recommendations. *Journal of Homosexuality, 58* (1), 10–51.
- Harris, L. & Associates (1997). *The Commonwealth Fund Survey of the Health of Adolescent Girls*. New York, NY: The Commonwealth Fund.
- Hemphill, D. & Symons, C. (2009). Sexuality matters in physical education and sport studies. *Quest, 51*, 397–417.
- Hershberger, S. L., & D'Augelli, A. R. (1995). The impact of victimization on the mental health and suicidality of lesbian, gay, and bisexual youths. *Developmental Psychology, 31*(1), 65–74.
- Hershberger, S. L., Pilkington, N. W., & D'Augelli, A. R. (1997). Predictors of suicide attempts among gay, lesbian, and bisexual youth. *Journal of Adolescent Research, 12*(4), 477–497.
- Himmelstein, K. E. W. & Bruckner, H. (2011). Criminal-justice and school sanctions against nonheterosexual youth: A national longitudinal study. *Pediatrics, 127* (1), 49–57.
- Horn, S. S. (2007). Adolescents' acceptance of same-sex peers based on sexual orientation and gender expression. *Journal of Youth and Adolescence, 36*, 363–371.
- Huotari, K., Törmä, S. & Tuokkola, K. (2011). *Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla. Erytistarkastelussa seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa*. Sisäasianministeriön julkaisut 11/2011. Helsinki: Sisäasianministeriö.
- Hälsa i skolan/Kouluterveyskysely. (2011). *Peruskoulun 8. ja 9. luokan oppilaiden hyvinvointi vuosina 2000/01 – 2010/11*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 12.2.2013 http://www.thl.fi/attachments/kouluterveyskysely/Tulokset/ktkysely_kokomaa_200001_201011_pk.pdf.
- Hälsa i skolan/Kouluterveyskysely. (2013). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kaminskia, P. L., Chapman, B. P., Haynes, S. D. & Owna, L. (2005). Body image, eating behaviors, and attitudes toward exercise among gay and straight men. *Eating Behaviors, 6* (3), 179–187.
- Kokkonen, M. (2012). *Seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen syrjintä liikunnan ja urheilun parissa*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2012:5. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto.
- Kokkonen, M. (2013). Liikuntapedagogiikan yhdenvertaisuus – sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen näkökulma. Luku teoksessa *Liikuntapedagogiikka*. PS kustannus.
- Lehtonen, Jukka (2002). Ei-heteroseksuaaliset nuoret työssä ja asevelvollisuutta suorittamassa. Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöt työelämässä*. Raportteja 269. Helsinki: Stakes.

- Lehtonen, Jukka (2004). Ammatinvalinta ja ei-heteroseksuaalisuus. Teoksessa Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati (toim.): ”Eihän heterotkaan kerro...” Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä. ESR tutkimukset ja selvitykset 2/04. Helsinki: Työministeriö. 143–168.
- Lehtonen, Jukka (2004). Sukupuolivähemmistöt ja ammatinvalinta. Teoksessa Lehtonen, Jukka & Mustola, Kati (toim.): ”Eihän heterotkaan kerro...” Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä. ESR tutkimukset ja selvitykset 2/04. Helsinki: Työministeriö. 169–180.
- Malinen, Jari (2005). Peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten käsitykset seksuaalivähemmistöistä. Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Marshal, M. P., Friedman, M. S., Stall, R., King, K. M., Miles, J., Gold, M. A., Bukstein, O. G. & Mays, V., & Cochran, S. (2001). Mental health correlates of perceived discrimination among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. *American Journal of Public Health, 91*, 1869–1876.
- Marshall, M. P., Friedman, M. S., Stall, R., King, K. M., Miles, J., Gold, M. A., Busktein, O. G., & Morse, J. Q. (2008). Sexual orientation and adolescent substance use: a meta-analysis and methodological review. *Addiction, 103* (4), 546–556.
- Mohr, J. J. & Kendra, M. S. (2011). Revision and extension of a multidimensional measure of sexual minority identity: The Lesbian, Gay, and Bisexual Identity Scale. *Journal of Counseling Psychology, 58*, 234–245. doi: 10.1037/a0022858
- Moisio, Pasi; Karvonen, Sakari; Simpura, Jussi; Heikkilä, Matti (toim.) (2008). *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 2008.
- Monlleó, I. L., Zanotti, S. V., de Araújo, B. P., Cavalcante Júnior, E. F., Pereira, P. D., de Barros, P. M., Araújo, M. D. P., Mendonça, A., Santos, C., dos Santos, Y., de Paula Michelatto, D., de Mello, M. P., Maciel-Guerra, A. T., Guerra-Júnior, G. (2012). Prevalence of genital abnormalities in neonates. *J. Pediatr. (Rio J.)*, 88 (6)
- Plöderl, M. & Fartacek, R. (2007). Suicidality and associated risk factors among lesbian, gay, and bisexual compared to heterosexual Austrian adults. *Suicide and Life-Threatening Behavior, 35*, 661–670.
- Rosenberg, M. (1989). *Society and the adolescent self-image*. (Rev. ed.). Middletown, CT: Wesleyan University Press.
- Roth, N., Boström, G. & Nykvist, K. (2006). *Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland hbt-personer*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Sandford, T. G. M., Melendez, R. M., & Diaz, R. M. (2007). Gender Nonconformity, Homophobia, and Mental Distress in Latino Gay and Bisexual Men. *Journal of Sex Research, 44*, 181–189.
- Santtila, P., Sandnabba, N. K., Harlaar, N., Varjonen, M., Alanko, K., & von der Pahlen, B. (2008). Potential for homosexual response is prevalent and genetic. *Biological Psychology, 77*, 102–105.
- Shields, J. P., Cohen, R., Glassman, J. R., Whitaker, K., Franks, H., & Bertolini, I. (2013). Estimating Population Size and Demographic Characteristics of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth in Middle School. *Journal of Adolescent Health, 52*, 248–250.
- Statens folkhälsoinstitut (2005). *Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation*:

- Återrapportering av regeringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituationen bland hbt-personer.* Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- Statens folkhälsoinstitut (2009). *Livs villkor och hälsa bland unga homo- och bisexuella: Resultat från nationella, folkhälsoenkäten.* <http://www.fhi.se/Documents/Aktuellt>
- Statistikcentret i Finland http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html
- Svedin, C. G. & Priebe, G. (2009). Unga, Sex och Internet. Kapitel 3 i *Se mig – Unga om sex och internet.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Tasa-arvovaltuutetun toimisto. (2012) *Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta.* Tasa-arvojuhlakaisuja 2012:1.
- Tennant, R., Hiller, L., Fishwick, S. P., Weich, S. J., Parkinson, J., Secker, J., & Stewart-Brown, S. (2007). The Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS): development and UK validation. *Health and Quality of Life Outcomes*, 5. Hämtad från: <http://www.hqlo.com/content/5/1/63>
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Se mig- Unga om sex och internet.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon Hen Han-rapporten.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012). *Om unga hbtq-personer- HÄLSA.* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Veenhoven, Ruut (2004) Subjective measures of well-being. World Institute for Development Economics Research (WIDER). Discussion Paper No. 2004/07. Helsinki: United Nations University (UNU-WIDER).
- World Health Organization. (1997). *WHOQOL Measuring Quality of Life.* Geneva: World Health Organisation.
- Youth Chances Survey, London National Youth Chances Project. Hämtad från: <http://www.youthchances.org/>

Hur mår HBTIQ-unga i Finland?

SAMMANFATTNING

Under våren 2013 kartlades välmående bland unga HBTIQ-personer i Finland (HBTIQ står för homosexuell, bisexuell, transperson, interkönad och queer) i en omfattande nätenkät. Undersökningen är en del av Setas och Ungdomsforskningsnätverkets samarbetsprojekt ”Välmående HBTIQ-ungdom”. Projektet genomförs med Undervisnings och kulturministeriets understöd för verkställande av regeringens Barn- och ungdomspolitiska utvecklingsprogram.

I enkäten deltog 1623 ungdomar i åldern 15–25 år. Deltagarna kom från alla delar av landet men de flesta var bosatta i södra Finland och i en större stad. Majoriteten av deltagarna uppgav sig tillhöra en sexuell minoritet (1499) och definierade sig med termer som homosexuell, lesbisk, bisexuell, pansexuell eller queer. I analysen har denna grupp jämförts med respondenter som uppgett sig vara heterosexuella. 369 svarande uppgav en transidentitet (transperson, transkönad, transman, transkvinna, transgender, transvestit) medan sju deltagare uppgav sig vara interkönade. De som uppgett sig vara transgender, transkönade, transmän eller transkvinnor har i analyserna utgjort gruppen trans.

Den föreliggande undersökningen har mätt välmående på flera plan beträffande ungdomarnas fysiska och psykiska hälsa, sociala relationer, känsla av trygghet och tillhörighet, erfarenheter av våld, trakasserier och diskriminering. Bilden av att växa upp som HBTIQ-person i Finland 2013 är varken entydigt negativ eller positiv utan präglas av mångfald och variation på alla plan: från hur man förstår och definierar (eller att låter bli att definiera) sitt kön och sin sexuella läggning till hur man upplever sociala sammanhang, nära relationer och hälsa.

Undersökningen visar att unga som tillhör sexuella minoriteter och könsminoriteter i Finland är utsatta för olika former av negativ särbehandling, vilket inverkar på deras välmående. Enligt enkäten mår HBTIQ-unga i snitt sämre än unga som är heterosexuella och ciskönade. Att vissa problem är vanligare bland HBTIQ-ungdomar än andra betyder emellertid inte att alla HBTIQ-ungdomar mår sämre än andra jämnåriga. Alla erfarenheter, såväl positiva som negativa, är individuella även när de delas av många. De flesta HBTIQ-unga mår bra, också om merparten har upplevt svårigheter och utmaningar när de konfronterats med samhällets normativa föreställningar kring kön och sexuell läggning.

Många HBTIQ-ungdomar i enkäten är öppna om sin sexuella läggning eller könsidentitet åtminstone för en del av sina familjemedlemmar, bland vänner och i skolan. Många upplever också ett behov av att dölja den. Oron inför tanken på att komma ut handlar bland annat om rädsla för att bli utslängd hemifrån eller för att bli lämnad utanför kamratgemenskapen i skolan eller på fritiden. Öppenheten ökar med

åldern: svarande i åldersgruppen 20–25 var mer öppna om sin sexuella läggning eller könsidentitet än ungdomar i åldern 15–19.

Erfarenheter av omgivningens attityder gentemot HBTIQ-personer avspeglar sig i ungdomarnas livsval, till exempel när det gäller studier eller fritidsintressen.

Jämfört med tidigare studier bland HBTIQ-ungdomar, uppger deltagarna i den här undersökningen i betydligt högre grad att de upplevt trakasserier och diskriminering (ca 70 % jämfört med 36 % i Huotari m.fl., 2010). Även erfarenheter av våld var betydligt vanligare bland deltagarna i denna undersökning än bland finländska ungdomar i allmänhet.

Sociala relationer är viktiga för alla ungdomar. Föreliggande undersökning visar emellertid att i synnerhet transungdomarna anser att deras nära vänskapsrelationer är både färre och sämre. De homosexuella och bisexuella respondenterna är i allmänhet nöjdare med sina vänskapsrelationer, de flesta kan vara öppna med sin sexuella läggning och har vänner som ger dem stöd och uppmuntran. Sexuella minoriteter är i vårt samhälle avsevärt fler, mer synliga och allmänt kända än könsminoriteter. Denna synlighet och det faktum att det finns fler mötesplatser för sexuella minoriteter än för könsminoriteter kan förklara resultaten.

Det är väsentligt för unga HBTIQ-personer att hitta miljöer där de kan vara öppna och hitta andra unga att kommunicera med. Internet har för många HBTIQ-unga blivit ett forum där de kan hitta information och likasinnade, även om nätet också medför utsatthet. Virtuella och fysiska miljöer där ungdomar rör sig är inte alltid positivt inställda till könsminoriteter och sexuella minoriteter.

Skolan framstår i både denna och tidigare undersökningar som en otrygg miljö för HBTIQ-personer, även om erfarenheterna blir positivare med åren. Ett oroväckande resultat är att en majoritet av dem som berättat om mobbning för sin lärare inte har fått hjälp eller t.o.m själva blivit skuldbelagda. Ännu fler svarar att de inte berättat eftersom de inte tror att det skulle ha lett någonvart eller för att de i så fall skulle tvingas komma ut som HBTIQ-personer. Detta är problematiskt – i synnerhet om de HBTIQ-ungdomar som trakasseras på grund av sitt könsuttryck eller sin sexuella läggning också döljer sin identitet hemma.

Vid sidan av skolan är idrotten, armén och arbetsplatsen sammanhang där långt ifrån alla HBTIQ-ungdomar känner sig trygga med att vara sig själva. Det kan handla om att delta i vardagliga samtal på samma villkor som andra så att den egna sexuella läggningen eller verkliga könsidentiteten framgår eller att kunna ha det könsuttryck, till exempel när det gäller klädsel, som känns rätt för en själv.

I tidigare undersökningar har man påvisat att sämre hälsa och ohälsosammare vanor är vanligare bland HBTIQ-ungdomar än bland andra. Liknande resultat syns även i denna enkät. De transidentifierande ungdomarnas subjektiva bedömning av sin hälsa är betydligt mer negativ än övriga respondenters. Det här är speciellt tydligt bland de transungdomar som inte har möjlighet att uttrycka sitt kön på det sätt som känns rätt för dem. Transungdomarna uppgav dock att de hade ett hälsosammare bruk av tobak

och alkohol än vad ciskönade respondenter gjorde.

Homo- och bisexuella kvinnor verkar enligt undersökningen ha ohälsosammare alkoholvanor än heterosexuella kvinnor, medan homo- och bisexuella män bedömde sina tobaksvanor som mycket ohälsosamma i dubbelt fler fall än heterosexuella män.

HBTIQ-unga rapporterade också betydligt oftare missnöje med sin psykiska hälsa än heterounga och unga utan könsrelaterad konflikt. Hbtqi-unga har, jämfört med andra ungdomar, fler symptom av depression och ångest, fler självskadetankar och självskadebeteenden.

S.k. minoritetsstress beror inte enbart på självupplevda erfarenheter av negativ särbehandling, utan bottnar också i egna internaliserade normativa föreställningar som påverkar synen på det egna jaget och de egna möjligheterna. Vår undersökning visar att många av dem som idag är öppna med sin HBTIQ-identitet har funnit stöd i sina nära relationer och vänskapsrelationer trots att de tidigare har oroats av tanken på att komma ut. Förtroendet för omgivningen verkar alltså i många fall ha varit sämre än vad verkligheten nödvändigtvis skulle ha gett anledning till. Det är av högsta vikt att som vuxen signalera att mångfalden i sexuell läggning och kön kan föras på tal – och att samtalet tas på allvar. Detta kräver både kunskap om mångfalden och stöd till dem som i sin yrkesroll arbetar med ungdomar – och till föräldrar.

Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa?

TIIVISTELMÄ

Keväällä 2013 nuorten hlbtiq-ihmistien hyvinvointia Suomessa kartoitettiin laajalla verkkokyselyllä (hlbtiq viittaa homoihin, lesboihin, biseksuaaleihin, transihmisiin, intersukupuolisiin ja queer-ihmisiin). Tutkimus on osa Setan ja Nuorisotutkimusverkoston yhteistyöprojektia ”Hyvinvoiva sateenkaarinuori”. Projektin toteutetaan avustuksella, jonka opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt hallituksen Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelman toteuttamista varten.

Kyselyyn osallistui 1623 nuorta, joiden ikä oli 15–25 vuotta. Osanottajia oli maan kaikista osista, mutta useimmat asuivat suuressa tai keskisuuressa kaupungissa Etelä-Suomessa. Enemmistö osanottajista (1499) ilmoitti kuuluvansa seksuaalivähemmistöön ja määritteli itsensä termeillä homo, lesbo, bi, pan tai queer. Analyysissä tätä ryhmää on verrattu vastaajiin, jotka ovat ilmoittaneet olevansa heteroja. 369 vastaajaa ilmoitti omaavansa transidentiteetin (transihminen, transsukupuolinen, transmies, transnainen, transgender, transvestiitti). Seitsemän osanottajaa ilmoitti olevansa intersukupuolisia. Ne, jotka ovat ilmoittaneet olevansa transgendereitä, transsukupuolisia, transmiehiä tai transnaisia, ovat analyyseissä muodostaneet ryhmän trans.

Tämä tutkimus on mitannut hyvinvointia monella eri tasolla nuorten fyysisen ja psyykkisen terveydentilan, sosiaalisten suhteiden, turvallisuuden- ja yhteenkuuluvuudentunteen, väkivaltakokemusten, ahdistelun ja syrjinnän osalta. Kuva siitä, millaista on kasvaa aikuiseksi hlbtiq-ihmisenä Suomessa vuonna 2013, ei ole yksiselitteisesti kielteinen eikä myönteinen, vaan sille on ominaista moninaisuus ja vaihtelevuus kaikilla tasoilla: tämä koskee sekä tapaa, jolla nuori ylipäänsä ymmärtää ja määrittelee (tai jättää määrittelemättä) sukupuolensa ja seksuaalisen suuntautumisenensa että hänen kokemuksiaan sosiaalisista ympäristöistä ja läheisistä suhteista sekä terveydestä.

Tutkimus osoittaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuu Suomessa erimuotoista syrjintää, joka vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa. Kyselyn mukaan sateenkaarinuoret voivat keskimäärin huonommin kuin heteroseksuaaliset ja cissukupuoliset nuoret. Vaikka jotkin ongelmat ovat tavallisempia sateenkaarinuorten kuin muiden nuorten keskuudessa, se ei merkitse sitä, että kaikki hlbtiq-identiteetin omaavat nuoret voivat ikätovereitaan huonommin. Kaikki kokemukset, sekä myönteiset että kielteiset, ovat henkilökohtaisia myös silloin kun niitä on monilla. Useimmat sateenkaarinuoret voivat hyvin, vaikkakin suurimmalla osalla heistä on kokemuksia vaikeuksista ja haasteista, jotka aiheutuvat yhteiskunnan sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista koskevista normatiivisista käsityksistä.

Kyselyyn vastanneista sateenkaarinuorista monet ovat avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään ainakin joillekin perheenjäsenilleen, ystävilleen ja koulussa. Monet kokevat kuitenkin tarpeelliseksi pitää asian salassa.

Nuoret eivät halua tuoda asiaa julki muun muassa siksi, että pelkäävät tulla ajetuiksi pois kotoa tai jätetyiksi kaveripiiriin ulkopuolelle koulussa tai vapaa-aikana. Avoimuus lisääntyy iän myötä – 20–25-vuotiaat vastaajat olivat seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä suhteen avoimempia kuin 15–19-vuotiaat nuoret.

Kokemukset ympäristön suhtautumisesta hlbtqi-ihmisiin näkyvät esimerkiksi nuorten opintoja ja harrastuksia koskevissa elämänvalinnoissa.

Aiempiin sateenkaarinuorista tehtyihin tutkimuksiin verrattuna tämän tutkimuksen osanottajat kertovat huomattavasti suuremmassa määrin kokeneensa ahdistelua ja syrjintää (noin 70 % tässä tutkimuksessa verrattuna 36 %:iin Huotarin ym. v. 2010 tekemässä tutkimuksessa). Myös kokemukset väkivallasta olivat tämän tutkimuksen osanottajilla huomattavasti tavallisempia kuin suomalaisnuorilla yleensä.

Sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä kaikille nuorille. Tämä tutkimus osoittaa kuitenkin, että erityisesti transnuoret arvioivat ystävyysuhteensa sekä määrällisesti että laadullisesti huonommiksi kuin muut nuoret. Homot ja biseksuaalit vastaajat ovat yleisesti ottaen tyytyväisempiä ystävyysuhteisiinsa; useimmilla on ystäviä, joille he voivat olla avoimia seksuaalisesta suuntautumisestaan ja joilta he saavat tukea ja kannustusta. Seksuaalivähemmistöt ovat yhteiskunnassamme huomattavasti lukuisampia, näkyvämpiä ja suurelle yleisölle tutumpia kuin sukupuoli-vähemmistöt. Tulokset voivat johtua osaksi tästä näkyvyydestä ja osaksi siitä, että seksuaalivähemmistöille on enemmän kohtaamispaikkoja kuin sukupuoli-vähemmistöille.

Sateenkaarinuorille on olennaisen tärkeää löytää ympäristöjä, joissa he voivat olla avoimia ja löytää toisia nuoria, joiden kanssa kommunikoida. Internetistä on tullut monille sateenkaarinuorille foorumi, josta he voivat löytää tietoa ja vertaisia, vaikka verkko toisaalta tuo mukanaan omat ongelmansa. Virtuaaliset ja fyysiset ympäristöt, joissa nuoriso liikkuu, eivät aina suhtaudu myönteisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin.

Koulu näyttäytyy sekä tämän että aikaisempien tutkimusten valossa turvattomana ympäristönä hlbtqi-ihmisille, vaikka heidän kokemuksensa vuosien myötä käyvätkin myönteisemmiksi. Huolestuttava tulos on se, että enemmistö niistä, jotka ovat kertoneet koulukiusaamisesta opettajalle, on kokenut, että mitään ei ole tapahtunut tai että tilanteesta on syytetty heitä itseään. Vielä suurempi osa näistä nuorista vastaa, etteivät he ole kertoneet ahdistelusta, koska ovat kokeneet, ettei se olisi johtanut mihinkään tai että heidän sen takia olisi ollut tuotava esiin hlbtqi-identiteettinsä. Tämä on ongelmallista – varsinkin jos nämä sukupuolen ilmaisunsa tai seksuaalisen suuntautumisensa takia kiusatut sateenkaarinuoret salaavat identiteettinsä myös kotona.

Koulun lisäksi urheilu, armeija ja työpaikka ovat ympäristöjä, joissa läheskään kaikki sateenkaarinuoret eivät koe voivansa turvallisesti olla oma itsensä. Kyse voi olla osallistumisesta jokapäiväisiin keskusteluihin samoilla ehdoilla kuin kaikki muutkin, niin että oma seksuaalinen suuntautuminen tai todellinen sukupuoli-identiteetti tulevat esiin, tai mahdollisuudesta ilmaista sukupuoltaan, esimerkiksi vaatetuksella, sillä tavoin kuin itsestä tuntuu oikealta.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on osoitettu, että huonompi terveys ja epäterveellisemmät elämäntavat ovat sateenkaarinuorten parissa keskimääräistä yleisempiä. Samankaltaisia tuloksia näkyy myös tässä tutkimuksessa. Transidentiteetin omaavien nuorten subjektiivinen arvio terveydentilastaan on huomattavasti kielteisempi kuin muiden vastaajien. Tämä on erityisen selvää niiden nuorten kohdalla, jotka eivät voi ilmaista sukupuoltaan sillä tavoin kuin heistä itsestään tuntuu oikealta. Transnuoret arvioivat kuitenkin tupakan ja alkoholin käyttönsä terveellisemmäksi kuin cissukupuoliset vastaajat.

Homo- ja binaisilla näyttää tutkimuksen mukaan olevan epäterveellisemmät alkoholinikäyttötottumukset kuin heteronaisilla, kun taas homo- ja bimiehet pitivät tupakointitottumuksiaan hyvin epäterveellisinä kaksi kertaa useammassa tapauksessa kuin heteromiehet.

Sateenkaarinuoret kertoivat huomattavasti useammin tyytymättömyydestä psyykkiseen terveydentilaansa kuin heteronuoret ja nuoret, jotka eivät koe sukupuoliristiriitaa. Muihin nuoriin verrattuna sateenkaarinuorilla on enemmän masennus- ja ahdistusoireita, enemmän itsetuhoajatuksia ja itsetuhoista käyttäytymistä.

Niin sanotun vähemmistöstressin esiintyminen ei johdu pelkästään siitä, että itse on joutunut kokemaan syrjintää, vaan osittain myös omista sisäistetyistä normatiivisista käsityksistä, jotka vaikuttavat näkemykseen omasta itsestä ja omista mahdollisuuksista. Tutkimuksemme osoittaa myös, että monet niistä, jotka nykyään ovat avoimia hlbtqi-identiteetistään, löytävät tukea lähipiiristään ja ystävyysuhteistaan, vaikka he aiemmin epäroivät tuoda asiaa julki. Luottamus ympäristöön näyttää siis monissa tapauksissa olleen vähäisempää kuin mihin todellisuudessa olisi ollut aihetta. On hyvin tärkeää, että aikuiset viestittäisivät, että seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta voi keskustella – ja että keskusteluun suhtaudutaan vakavasti. Tämä edellyttää asiallista tietoa moninaisuudesta ja tukea nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille – sekä myös nuorten vanhemmille.

How are young LGBTIQ people doing in Finland?

ABSTRACT

In spring 2013, the wellbeing of young LGBTIQ people in Finland was charted through an extensive online survey (LGBTIQ stands for lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex and queer). The study is part of the joint project of Setä and the Finnish Youth Research Network, *Hyvinvoiva sateenkaarinuori* (Wellbeing of LGBTIQ Youth). The project is executed with funding awarded by the Ministry of Education and Culture for implementation of the Government's Child and Youth Policy Programme.

The survey participants were 1,623 young people aged 15–25. The participants came from all parts of the country, but most lived in a large or medium-sized city or town in southern Finland. The majority of the participants (1,499) entered their sexual orientation as falling in the sexual minority and defined themselves using terms such as homosexual, lesbian, bisexual, pansexual or queer. In the analysis, this group was compared to respondents who had entered themselves as heterosexuals. 369 respondents said that they had a trans identity (transperson, transsexual/transgender, trans-man, trans-woman, genderqueer, transvestite/crossdresser¹). Seven participants said that they were intersex. Those who classified themselves as genderqueer, transsexual/transgender, trans-men or trans-women form the group 'trans' in the analyses.

The present study has gauged wellbeing on a number of levels in terms of young people's physical and mental health, social relationships and their sense of security and belonging, experiences of violence, harassment and discrimination. The picture of what it is like to grow up as an LGBTIQ person in Finland in 2013 is not unequivocally negative or positive, but characterised by diversity and variability at all levels: this applies both to the way in which young persons in general perceive and define (or do not define) their gender and sexual orientation, and their experiences of social settings and close relationships, as well as health and illness.

The results of the study show that young people belonging to sexual and gender minorities in Finland are subjected to various forms of discrimination, which has an impact on their wellbeing. Of the survey respondents, young LGBTIQ people do on average worse than heterosexual and cisgender youth. Although some problems are more common among LGBTIQ youth than others, it does not mean that all young

1 Due to cultural differences, trans terminology commonly used in Finnish is different from the English, and direct translation of certain terms is not possible. The Finnish terms used in the survey were *transihminen*, *transsukupuolinen*, *transmies*, *transnainen*, *transgender* and *transvestiitti*.

people with LGBTIQ identities are faring worse than their peers. All experiences, both positive and negative, are personal, also when they are reported by many. Most young LGBTIQ people are doing well, despite the majority of them also having experiences of difficulties and challenges resulted from normative societal concepts of gender and sexual orientation.

Many of the young LGBTIQ persons who responded to this survey are open about their sexual orientation or gender identity at least to some family members, among friends, and at school. However, many want to keep the matter secret. Young people do not want to bring the issue into the open, for example because they are afraid they will be thrown out of home or excluded from their circle of friends at school or in their leisure activities. Openness increases with age – 20-25-year-old respondents were more open as regards their sexual orientation or gender identity than young people aged 15-19.

Experiences of the attitudes of their surroundings to LGBTIQ people are evident in such areas as young people's choices concerning studies and leisure activities.

Compared to previous studies of LGBTIQ youth, the participants of the present study reported having experienced considerably more harassment and discrimination (about 70% in this study compared to 36% found by Huotari et al. in 2010). Experiences of violence were also much more common with the participants of the present study than with Finnish young people in general.

Social relationships are important to all young people. However, this study shows that the subjective assessment of particularly trans-youth is that their friendships are both quantitatively and qualitatively inferior to those of other young people. Homosexual and bisexual respondents are generally more satisfied with their friendships; most have friends with whom they can be open about their sexual orientation and from whom they receive support and encouragement. In our society, sexual minorities are substantially more numerous, visible and familiar to the population at large than gender minorities. The results may be partially due to this visibility and partially to the fact that there are more meeting places for sexual minorities than there are for gender minorities.

It is vitally important for young LGBTIQ persons to find environments where they can be open and find other young people with whom they can talk. For many young LGBTIQ people, the internet has become the forum where they can find information and like-minded people, although on the other hand the net brings its own problems. Virtual and physical environments frequented by young people are not always positively disposed towards gender and sexual minorities.

Young people spend a large part of their time at school, which in the light of both the present study and earlier ones is not a safe environment for LGBTI persons, albeit that their experiences over the years become more positive. It is a matter for some concern that a majority of the young LGBTIQ persons who have reported bullying to teachers have not received help or found that they themselves have been blamed for the situation. An ever greater proportion of these young people reply that they

have not reported the bullying because they have felt that it would not have led to any resolution, or that because of it they would have been forced to disclose their LGBTIQ identity. This puts young LGBTIQ people, harassed or bullied because of their gender expression or sexual orientation, in a particularly difficult situation – especially if they also keep their identity under wraps at home.

As well as school, sporting activities, national service and the workplace are environments in which not nearly all young LGBTIQ people feel that they can safely be themselves. It may be a case of taking part in everyday discussions under the same terms as everyone else, so that their sexual orientation or true gender identity is exposed, or it being possible for them to express their gender, for example through clothes, in a way that feels right to them.

Previous studies have shown that impaired health and unhealthier habits are more common than average among LGBTIQ youth. Similar results are also in evidence in the present study. Subjective assessments of their state of health of young people with trans identities are considerably more negative than those of other respondents. This is particularly clear in the case of young trans people who are unable to express their gender in a way that feels right to them. Nevertheless, trans youth report healthier consumption of tobacco and alcohol than the cisgender respondents do.

Based on this study, homo- and bisexual women appear to have unhealthier alcohol use habits than heterosexual women, whereas homo- and bisexual men considered their smoking habits to be very unhealthy twice as often as heterosexual men.

Young LGBTIQ people also reported significantly more problems related to mental health than did heterosexual young people and youth without gender incongruence. Compared to others of the same age, young LGBTIQ people have more symptoms of depression and anxiety, more suicidal thoughts and self-destructive behaviour.

Incidence of so-called minority stress is not due purely to young people themselves having experienced discrimination, but also to their own internalised normative concepts, which affect their perception of themselves and their own possibilities. Our study shows that many of those who today are open about their LGBTIQ identity find support in their immediate circle and friendships, although they previously hesitated to come out. Thus, their confidence in the environment would seem to have been lower in many cases than was justifiable in reality. It is of uttermost importance that adults communicate that it is possible to discuss the diversity of sexual orientation and gender – and that such discussion is taken seriously. This demands knowledge on diversity and support for those working with young people in their professional capacity – and also for parents.

Enkäten “Hur mår HBTIQ-unga i Finland?” har kartlagt välmåendet bland 15–25-åringar som tillhör könsminoriteter och sexuella minoriteter. Olika aspekter har undersökts, bl.a. sociala relationer, hälsa, erfarenheter av diskriminering och våld. De ungas upplevelser av attityder i samhället har också kartlagts.

Bilden av att växa upp som HBTIQ-person i Finland 2013 präglas av mångfald och variation. Många unga som hör till sexuella minoriteter och könsminoriteter utsätts för negativ särbehandling och är mer missnöjda med sin sociala situation än andra unga, men många har också stödjande relationer och är aktivt med i olika nätverk.

NUORISOTUTKIMUSSEURA RY.
NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

